

POLSKA–ROSJA DIAGNOZA SPOŁECZNA 2013

Polacy na temat Rosji i Rosjan
oraz stosunków polsko-rosyjskich

Rosjanie na temat Polski i Polaków
oraz stosunków rosyjsko-polskich

Warszawa 2013

Raport z badań opinii publicznej w Polsce i Rosji

POLSKA–ROSJA

DIAGNOZA SPOŁECZNA 2013

Polacy na temat Rosji i Rosjan
oraz stosunków polsko-rosyjskich

Rosjanie na temat Polski i Polaków
oraz stosunków rosyjsko-polskich

Warszawa 2013

Raport z badań opinii publicznej w Polsce i Rosji

Polska część badania

Analizy i raport: ARC Rynek i Opinia
Sondaż: Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS)
Badania jakościowe: Grupa IQS
Komentarz: Łukasz Mazurkiewicz, ARC Rynek i Opinia

Rosyjska część badania

Analizy i raport, sondaż oraz badania jakościowe: Ogólnorosyjskie Centrum Badania Opinii Publicznej (WCIOM)
Komentarz: Walerij Fiodorow, Ogólnorosyjskie Centrum Badania Opinii Publicznej (WCIOM)

© Copyright by Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia 2013

Projekt graficzny i skład: Studio 27 (www.studio27.pl)

Foto na okładce: www.sxc.hu

ISBN 978-83-935192-1-7

Wydawca

Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia
ul. Jasna 14/16A, 00-041 Warszawa
tel. + 48 22 295 00 30
fax + 48 22 295 00 31
e-mail: cprdip@cprdip.pl
<http://www.cprdip.pl>

Spis treści

►	Ogólne założenia programu	4
►	Polacy na temat Rosji, Rosjan i stosunków polsko-rosyjskich. Raport z badania opinii publicznej w Polsce	6
	1. Informacje o badaniu	6
	2. Najważniejsze ustalenia	7
	3. Szczegółowe wyniki badania	8
►	Rosjanie na temat Polski i Polaków oraz stosunków rosyjsko-polskich. Raport z badania opinii publicznej w Rosji	14
	1. Informacje o badaniu	14
	2. Najważniejsze ustalenia	15
	3. Szczegółowe wyniki badania	16
►	Wykresy	24
►	Polski komentarz do wyników polskich i rosyjskich badań	34
►	Rosyjski komentarz do wyników rosyjskich i polskich badań	37

Ogólne założenia programu

Polskie Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia oraz rosyjska Fundacja „Centrum Rosyjsko-Polskiego Dialogu i Porozumienia” uruchomiły wspólny program regularnych badań opinii publicznej w Polsce i w Rosji, które będą dostarczać rzetelnych danych o stosunku Polaków do Rosji i Rosjan oraz Rosjan do Polski i Polaków. Uzyskaną w ten sposób wiedzę będziemy się starali wykorzystywać przede wszystkim w działalności obu centrów dialogu i porozumienia i naszych próbach przeciwdziałania zaobserwowanym deficytom wiedzy Polaków o Rosji i Rosjan o Polsce, upowszechnianiu wiedzy o obu krajach i przeciwdziałaniu występującym w obu społeczeństwach stereotypom i uprzedzeniom. Jesteśmy jednak przekonani, że wyniki naszego projektu badawczego mogą się w obu krajach spotkać z szerszym zainteresowaniem: inspirować do podejmowania dalszych badań nad wzajemnymi relacjami, przyczynić się do kształtowania debaty publicznej o wzajemnych relacjach, do optymalizacji prowadzenia polityki zagranicznej obu państw, wreszcie mogą być wykorzystywane do opraco-

wania strategii handlowych lub inwestycyjnych, a więc pomagać w rozwoju kontaktów gospodarczych.

Naszym celem jest monitorowanie zmian nastrojów społecznych w czasie oraz uzyskanie porównywalnych wyników z obu krajów. Aby spełnić ten warunek założyliśmy przeprowadzenie badań w tym samym okresie, tą samą metodą i za pomocą analogicznych narzędzi badawczych. Cykliczność, synchronizacja i spójność metodologiczna nadają tym badaniom wyjątkowy charakter. Zainicjowane w 2012 r. badania mają być punktem odniesienia w kolejnych latach, dlatego w celu uzyskania maksymalnie precyzyjnych danych porównawczych zdecydowaliśmy się na zamówienie zarówno badań ilościowych, jak i jakościowych.

Badania ilościowe zostały zrealizowane poprzez dołączenie bloku pytań do badań sondażowych typu omnibus realizowanych w Polsce i w Rosji. Pytania dotyczyły między innymi takich zagadnień, jak: społeczny obraz stosun-

ków polsko-rosyjskich na poziomie państwowym i na poziomie relacji między narodami (spotecznościami), wzajemny wizerunek, żywotność stereotypowych opinii na temat obu krajów i narodów, postrzeganie wspólnoty/dystansu kulturowego, skala i wpływ doświadczeń i kontaktów osobistych Polaków i Rosjan na wzajemne postrzeganie i społeczna percepcja bieżących wydarzeń związanych ze stosunkami polsko-rosyjskimi.

Zaletą badań omnibusowych jest dotarcie do reprezentatywnej próby ludności i uzyskanie ilościowego rozkładu opinii. Ograniczeniem tej metody jest jednak niezbyt pogłębiony obraz poglądów społecznych, a zwłaszcza przyczyn leżących u ich podstaw. Tymczasem na relacje polsko-rosyjskie silnie oddziałują głęboko zakorzenione uprzedzenia i stereotypy. Dlatego tak istotne jest pogłębione rozpoznanie sposobu myślenia, a także emocji, niedających się uchwycić w podejściu ilościowym. Toteż ważnym składnikiem projektu badawczego jest pogłębione badanie jakościowe, zrealizowane

za pomocą zogniskowanych wywiadów grupowych przeprowadzonych w obu krajach.

Niniejszy raport składa się z dwóch opracowań wyników badań narodowych wykonanych przez uznane na rynku polskim i rosyjskim ośrodki badawcze, a następnie uzupełnionych o komentarze i wnioski polskiego i rosyjskiego eksperta. Pełne wyniki badań sondażowych i transkrypcje przebiegu rozmów w grupach fokusowych zostaną zamieszczone na stronie internetowej Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia (www.cprdip.pl) dla osób zainteresowanych samodzielną analizą.

Tym raportem zaczynamy cykl badań, który – jak liczymy – w perspektywie kilku lat pozwoli na głębokie zbadanie wzajemnego postrzegania Polaków i Rosjan. Skuteczny dialog i poszukiwanie porozumienia w sprawach trudnych wymagają wyjścia poza obiegowe prawdy i próby głębszego poznania stanu świadomości obu społeczeństw oraz czynników determinujących określone postawy i działania.

Polacy na temat Rosji, Rosjan i stosunków polsko-rosyjskich

Raport z badania opinii publicznej w Polsce
przeprowadzonego na zlecenie
Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia

1. Informacje o badaniu

1. Sondaż na próbie 1036 dorosłych Polaków.

Próba została dobrana w sposób losowy i odzwierciedla populację pod względem następujących cech: płeć, wiek, wykształcenie, wielkość miejscowości oraz województwo zamieszkania. Terenową część badania zrealizowało Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS).

2. Badanie jakościowe w postaci 6 zogniskowanych wywiadów grupowych.

Wywiady zostały przeprowadzone osobno z respondentami młodszymi (20-35 lat) i starszymi (36-55 lat) w dużym (Warszawa), średnim (Toruń) i małym (Puławy) mieście. Terenową część badań jakościowych przeprowadziła Grupa IQS.

Badanie zrealizowano w listopadzie i grudniu 2012 roku.

2. Najważniejsze ustalenia

1. Obraz Rosji jako państwa jest w opinii Polaków zdecydowanie negatywny: jest to państwo postrzegane jako nieprzyjazne Polsce, niebudzące zaufania, rządzone autorytarnie, a jednocześnie źle zorganizowane i niesprawne, pełne kontrastów i patologii. Najliczniej występujące skojarzenia Polaków z Rosją dotyczą przy tym sfery politycznej i Rosji jako państwa.

2. Zarazem jednak wiedza Polaków o współczesnej Rosji oraz realny kontakt z tym krajem i jego mieszkańcami wydają się dość ograniczone – niewielki odsetek Polaków deklaruje, że odwiedziło kiedykolwiek Rosję, nie są w ogóle w Polsce znane współczesne marki rosyjskich produktów. Obszar skojarzeń i asocjacji z Rosją wypełniają albo symbole i zdarzenia z przeszłości (Katyń, wojna, dominacja radziecka), albo dość ogólne kategorie opisu zjawisk politycznych i społecznych (autorytaryzm, brak swobód, korupcja, oligarchia), ewentualnie nazwiska rosyjskich przywódców.

3. Wyraźnie lepiej postrzegani są Rosjanie jako ludzie – rozróżnienie na stosunek do państwa i narodu jest w tym przypadku bardzo ważne. W opinii Polaków Rosjanie są wprawdzie kulturowo i mentalnie dość im odlegli, mają jednak cechy budzące szacunek i sympatię – są postrzegani jako otwarci, serdeczni, gościnni, można z nimi szczerze porozmawiać. W przypadku Rosjan stosunek do polskiego państwa i narodu jest tożsamy.

4. Na podstawie badań jakościowych można orzec, że w stosunku do Rosji i Rosjan dominuje u Polaków dystans, raczej chłodny opis niż emocjonalna ocena. Rosję z jej atrybutami traktuje się jako element rzeczywistości międzynarodowej, z którego kształtem należy się raczej pogodzić, niż próbować wpływać na jego zmianę. Mimo zdominowania obrazu Rosji przez cechy negatywne, trudno mówić o postawie niechę-

ci czy tzw. rusofobii wśród Polaków. Można mówić raczej o politycznym realizmie w opisie relacji międzynarodowych.

5. W wypowiedziach badanych Polaków można dostrzec silne przekonanie, że obecna stabilność sytuacji geopolitycznej Polski jest wartością tak ważną, że w jej obronie warto powstrzymać się od pochopnych, zbyt emocjonalnych decyzji i gestów. Zatem wszelkie posunięcia Polski w stosunku do Rosji cechować powinna ostrożność, powściągliwość i daleko posunięty pragmatyzm. Takie też są oczekiwania wobec polskich władz i instytucji odpowiedzialnych za politykę zagraniczną.

6. Władzom rosyjskim przypisywana jest albo opieszałość, albo otwarta niechęć, jeśli chodzi o wyjaśnienie wszystkich przyczyn i okoliczności katastrofy smoleńskiej. Warto jednak odnotować, że wątek katastrofy słabo zaznaczył się w toku badań jakościowych – respondenci zdawali się omijać ten temat, spontanicznie nie wskazywali go w kontekście stosunków polsko-rosyjskich. Można odnieść wrażenie, że jest to w pewnym stopniu temat tabu, niechętnie poruszany albo ze względu na jego „ciężar”, albo z obawy przed nadmierną polaryzacją dyskusji, do jakiej mógłby doprowadzić.

3. Szczegółowe wyniki badania

1. Obraz Rosji jako państwa jest w opinii Polaków zdecydowanie negatywny

W odpowiedzi na otwarte pytanie o spontaniczne skojarzenia z Rosją / Polską respondenci dawali wyraz najogólniejszemu, podstawowemu stosunkowi do sąsiedniego kraju i jego mieszkańców. Najogólniej można powiedzieć, że Polacy postrzegają Rosję przede wszystkim w kategoriach politycznych i państwowych. Rosja jest postrzegana jako państwo nieprzyjazne Polsce, niebudzące zaufania, rządzone autorytarnie, a jednocześnie źle zorganizowane i niesprawne, pełne kontrastów i patologii.

Wykres 1a. ► s. 24

W odpowiedziach, jakie badani Polacy udzielali na pytanie o spontaniczne skojarzenia z Rosją, można wyodrębnić 5 grup asocjacji.

1. Pierwsze, najliczniejsze (38%), łączy się w szerszą kategorię, którą można określić „Rosja jako państwo”. Charakterystyczne jest to, że to właśnie państwowe, polityczne skojarzenia dominują w wizerunku Rosji wśród Polaków. W tej grupie skojarzeń licznie pojawiają się nazwiska rosyjskich polityków, w tym zwłaszcza Władimira Putina. Ustrój polityczny współczesnej Rosji określa się jako „autorytaryzm”, „dyktaturę”, „rządy silnej ręki”, podkreśla się ograniczanie swobód obywatelskich. Pojawiają się także określenia dotyczące mocarstwowej pozycji Rosji na scenie międzynarodowej.

2. Druga grupa skojarzeń, niemal równie liczna (35%), dotyczy stosunków polsko-rosyjskich. Najczęściej łączy się one ze współczesną sprawą katastrofy smoleńskiej. Wiele skojarzeń dotyczy także trudnych spraw z polsko-rosyjskiej historii, takich jak mord na polskich oficerach w 1940 roku czy okres zaborów. W tej katego-

rii znalazły się także ogólne opinie o złym stanie stosunków polsko-rosyjskich lub o Rosji.

3. W grupie trzeciej (31% wszystkich respondentów) znajdują się skojarzenia, które można połączyć w umowną kategorię „Rosji jako przestrzeni geograficznej i kulturowej”. To zespół neutralnych, opisowych asocjacji dotyczących geografii fizycznej (wielkość kraju, niskie temperatury), wielkości zasobów naturalnych Rosji oraz sfery kultury.

4. Czwarta kategoria (30%) grupuje skojarzenia związane ze współczesnym rosyjskim społeczeństwem. Dominują tu zjawiska negatywne i patologie społeczne: problem bardzo dużego rozwarstwienia rosyjskiego społeczeństwa oraz ubóstwa, w jakim żyje duża część Rosjan, skojarzenia z alkoholem i alkoholizmem oraz z przestępczością i korupcją. Te skojarzenia są spójne z obrazem Rosji widocznym w odpowiedziach na inne pytania sondażu. Rosja jest najczęściej przez Polaków wymienianym krajem, w którym jest wiele różnego rodzaju patologii. **Wykres 2.** ► s. 26 Lideruje także na liście krajów najsilniej utożsamianych z problemem rozwarstwienia społecznego. **Wykres 3.** ► s. 26

5. Kategoria piąta, wyraźnie mniej liczna (20%) obejmuje skojarzenia z okresem 1917-1991 w historii Rosji. Pojawiają się nawiązania do komunizmu, totalitaryzmu, mowa o systemie łagrów, o sowieckich politykach, a także o II wojnie światowej.

Opinie Polaków o Rosji są dość wyraziste, skłaniają się ku jednemu lub ku drugiemu krańcowi opisowej skali. Tak więc Rosja jawi się prze-

ciętnemu Polakowi jako kraj raczej niebudzący zaufania i niedemokratyczny, za to ciekawy i wart odwiedzenia. **Wykres 4a.** ► s. 26

Rosja jest przez Polaków uważana za głównego „nieprzyjaciela” wśród sąsiadów. **Wykres 5a.** ► s. 27 Taka ocena ma silny związek z opiniami na temat postawy Rosji w wyjaśnianiu oko-

liczności katastrofy smoleńskiej. Niespełna 30% osób, które są przekonane, że Rosja zachowuje się w tej sprawie odpowiednio, twierdzi, że państwo rosyjskie ma wobec Polski nieprzyjazne zamiary. Wśród osób, które uważają, że władze rosyjskie nie postępują właściwie w śledztwie smoleńskim, odsetek ten przekracza 50%.

2. „Najdalsi spośród bliskich”: polska mapa wspólnoty kulturowej

Można powiedzieć, że Polacy czują się częścią wspólnoty kulturowej ukształtowanej wśród narodów Europy Środkowej i Wschodniej. Podobieństwo języków, „gęste” kontakty między narodami, wspólna historia, niekiedy wspólnota losów sprawiają, że jako kulturowo bliskich Polacy postrzegają przede wszystkim Słowian zachodnich oraz, zapewne z uwagi na okres wspólnej państwowości, Litwinów. Przy czym za zdecydowanie sobie najbliższych Polacy uważają Czechów i Słowaków.

Pod tym względem podobieństwo z Rosjanami jest odczuwane stosunkowo najstabilniej, choć oczywiście wyraźnie silniej niż z przedstawicielami narodów zachodniej Europy (z wyjątkiem Niemiec) czy z Amerykanami. **Wykres 6a.** ► s. 27

Miarą kulturowego i mentalnego dystansu między Polakami a Rosjanami są różnice w struk-

turze wartości konstytuujących obie wspólnoty. Polaków, w ich własnej opinii, charakteryzują przywiązanie do idei wolności, szacunek dla rodziny i tradycji, duża religijność oraz duża waga przykładana do pojęcia honoru. Rosjan postrzegają jako naród, dla którego kluczowe znaczenie ma duma i szacunek dla władzy. Przekonanie o tym, że Rosjanie są ludźmi respektującymi władzę jest wśród Polaków bardzo silne. Spośród wszystkich wartości, o które pytano, ta właśnie najbardziej ujawnia różnice w zapatrywaniach Polaków i Rosjan. Polacy są wręcz przekonani, że Rosjanie przedkładają rządy silnej ręki nad demokrację. Pozostałe przypisywane Rosjanom wartości są już zdecydowanie rzadziej wymieniane (spotkamy wśród nich wartości bliskie także Polakom – wolność i honor). **Wykres 9a.** ► s. 30

3. Wyraźnie lepiej postrzegani są Rosjanie jako ludzie niż Rosja jako państwo

Rozróżnienie na stosunek do państwa i narodu jest w przypadku opinii Polaków bardzo ważne. Zdaniem Polaków Rosjanie są wprawdzie kulturowo i mentalnie dość im odlegli, mają jednak cechy budzące szacunek i sympatię. Inaczej ma się sprawa z opiniami dotyczącymi Rosji.

Jeśli statystycznego Polaka spytać o to, jak postrzega stosunek różnych państw do państwa polskiego, a następnie jak ocenia stosunek różnych narodów do Polaków, to okaże się, że w niektórych przypadkach będzie można zauważyć wyraźne różnice. W przypadku Rosji i Białorusi stosunek mieszkańców tych kra-

jów do Polaków jest postrzegany jako wyraźnie lepszy niż stosunki na poziomie państwowym. Wrażenie rozdźwięku pomiędzy stosunkami międzypaństwowymi i międzyludzkimi pogłębia się, jeśli respondenci osobiście znają jakiegoś Rosjanina. Zauważmy jednak, że nawet uwzględniając te różnice, w ocenie Polaków Rosjanie są najchętniej stosunkowo najmniej przyjazną Polakom.

Z inną sytuacją mamy do czynienia w przypadku Niemiec - był to jedyny kraj spośród porównywanych, z którym stosunki międzypaństwowe oceniano wyraźnie lepiej niż relacje między mieszkańcami.

Uczestnicy wywiadów jakościowych prowadzonych w Polsce podkreślali dobry, serdeczny stosunek Rosjan do Polaków i także byli zdania, że negatywne postrzeganie Rosjan może wynikać z niepoprawnych stosunków międzypaństwowych. Sporadyczne osobiste doświadczenia z bezpośredniego kontaktu z Rosjanami są na ogół bardzo pozytywne. Zwraca uwagę gościnność, uczynność i życzliwość mieszkańców Rosji.

► *Super ludzie i tak naprawdę stereotyp Rosjanina w Polsce jest błędny. Tak jak wspominaliście o Niemcach, którzy mają Polaków za pijaków i złodziei, tak samo my traktujemy Rosjan.*

► *Mi się wydaje, że jeśli chodzi o Rosję to jest wszystko nagłaśniane medialnie, że to nie jest w ten sposób, że my z Rosjanami się nie lubimy, jako z ludźmi, bo my się z nimi lubimy. Tylko że po prostu sfera rządząca jedna, sfera rządząca druga, pomówienia. Oni nam sugerują, uczą nas, że my z Rosjanami jesteśmy w złych relacjach.*

► *Politycy mogą się zreć, ale pomiędzy takim szarym Polakiem, a szarym Rosjaninem, jeżeli znajdują jakąś płaszczyznę porozumienia, nie będzie problemu, będą się lubić i nie będzie odzwierciedlenia tych wyższych sfer w niższych sferach.*

► *Jak wyjeżdżamy, to są bardzo życzliwi. Oni Polaków naprawdę cenią. Dawno nie byłam, ale kiedyś byliśmy dla nich wzorem, Zachodem, że u nas jest lepiej.*

► *Mimo historii, którą mamy mocno pogmatwaną. A relacje na poziomie ludzkim są nad podziw dobre.*

► *Życzliwi; Szczerzy, gościnni; Weseli; Kontaktowi; Ja bym powiedziała, że piszą dobre książki. Ostatnie 3 miesiące tylko Rosjan czytam.*

► *Ludzie są tam mili i uczynni; Tam serce jak na dłoni.*

4. Rzadkie bezpośrednie kontakty sprzyjają umacnianiu stereotypu

Wiedza Polaków o współczesnej Rosji oraz kontakty z tym krajem i jego mieszkańcami wydają się dość ograniczone – niewielki odsetek Polaków deklaruje, że odwiedziło kiedykolwiek Rosję, nie są w ogóle w Polsce znane współczesne marki rosyjskich produktów. Dlatego obszar skojarzeń i asocjacji z Rosją wypełniają albo symbole i zdarzenia z przeszłości (Katyń, wojna, dominacja radziecka), albo dość ogólne kategorie opisu zjawisk politycznych i społecznych (autorytaryzm, brak swobód, korupcja, oligarchia), ewentualnie nazwiska rosyjskich przywódców.

89% badanych Polaków nigdy nie było w Rosji. Tylko 7% respondentów deklaruje, że odwiedziło ten kraj w celach turystycznych. Ogółem 11% odwiedziło kiedykolwiek Rosję z jakichkolwiek powodów. **Wykres 14a.** ► s. 32 Wydaje się, że to niewiele, biorąc pod uwagę, iż Rosja jest jednym z sąsiadów Polski. Około 30% Polaków deklaruje natomiast, że zna lub znano osobiście jakiegoś obywatela Rosji.

„Gęste”, bezpośrednie relacje pomiędzy ludźmi na ogół sprzyjają wykształceniu się bardziej re-

alistycznych, a mniej stereotypowych wzajemnych postaw i opinii. W przypadku niniejszego badania analiza porównawcza odpowiedzi na temat wizerunku Rosji udzielanych przez osoby odwiedzające ten kraj i nieodwiedzające go pokazuje, że w większości przypadków poglądy obu tych grup nie różnią się istotnie. Jeśli zaś się różnią, to w sposób selektywny, tylko pod względem niektórych wymiarów oceny wzajemnych relacji i aspektów wizerunku. Dla przykładu: respondenci, którzy kiedykolwiek odwiedzili Rosję (lub znają osobiście jakichś Rosjan), częściej są przekonani, że Rosja to kraj niedemokratyczny. Zarazem jednak częściej uznają ten kraj za warty odwiedzenia. Jednak w większo-

ści przypadków nie da się stwierdzić takich różnic.

16% respondentów odpowiada, że miało kontakt z rosyjskimi markami w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Jednak po dokładnym dopytaniu okazuje się, że najczęściej wymienia się całe kategorie produktów, takie jak alkohole, samochody, sprzęt RTV/AGD, paliwa, artykuły spożywcze czy papierosy, przy czym jedynie w przypadku trzech pierwszych respondenci potrafili podać jakiegokolwiek marki. Co charakterystyczne, są to często marki znane z przeszłości (np. w przypadku RTV/AGD są to lodówki Mińsk czy telewizory Rubin). **Wykres 15. s. 33**

5. Stosunek Polaków do Rosji cechuje duża doza realizmu

W stosunku do Rosji i Rosjan dominuje dystans, raczej chłodny opis niż emocjonalna ocena. Rosję z jej atrybutami traktuje się jako element rzeczywistości międzynarodowej, z którego kształtem należy się raczej pogodzić, niż próbować wpływać na jego zmianę. Mimo zdominowania obrazu Rosji przez cechy negatywne, trudno mówić o postawie niechęci czy tzw. rusofobii wśród Polaków. Można mówić raczej o politycznym realizmie w opisie relacji międzynarodowych.

► *Są sprzeczne interesy, które powodują takie, a nie inne skutki, które dla jednego państwa mogą być mniej korzystne, w tym momencie dla nas, a dla innego państwa bardziej korzystne, bo ma silniejszą politykę.*

► *Chyba wszyscy tak uważamy, że jednak Rosja [ma więcej do powiedzenia w relacjach pomiędzy krajami]. My możemy ewentualnie powiedzieć 'nie', ale czy to będzie wzięte pod uwagę, czy nie, to inna sprawa.*

► *Nie możemy sobie pozwolić na to, żeby się od nich odwrócić plecami. Tak jak by to embargo np. Nie mamy alternatywy, do kogo by-*

śmy się mieli zwrócić z tymi naszymi produktami. A oni mają.

► *Dobrze się nam współpracuje z Rosjanami jakby nie było, jednak biznes działa w zasadzie. Nasze firmy wszystkie chyba wysyłają produkty do Rosji, bo tam jest rynek zbytu i oni chętnie kupują nasze produkty.*

► *Musi być po prostu człowiek skuteczny i dojrzały, inteligentny, żeby wiedzieć, że nie należy się przejmować tym, co Roscy mówią, tylko robić swoje, skutecznie i jasno zaznaczać, na co mogą oni sobie pozwolić w relacjach z nami i do czego my dążymy.*

► *Prawda jest taka, że mamy sąsiada Rosję i powinniśmy z nimi dobrze żyć i współpracować, bo mamy co mu sprzedać, a on jest rynkiem bardzo chłonnym. Powinniśmy z nimi żyć bardzo dobrze. Nie mówię, że na kolanach, ale żeby biznes się rozkręcał.*

► *Bo jeśli ja mam niegodzące w nikogo interesy, służące mojemu krajowi, a gdzieś okazuje się, że pojawia się tarcie, to jest nawet korzyst-*

ne, bo każdy konflikt rodzi tak naprawdę rozwiązanie. Więc mi się wydaje, że trzeba podążać swoją drogą.

► *Rosjanie słuchajcie – będzie między nami dużo zgrzytów, przygotujmy się, że będzie dużo zgrzytów, że będą rozbieżności, itd., nie odwracamy się od siebie plecami, nie nadajemy do prasy, nie kłapiemy dziobami, tylko spotykamy się przy stole, bierzemy wódeczkę i rozwiązujemy to i siedzimy do skutku.*

Zwłaszcza młodszych respondentów, ukształtowanych w wolnej Polsce, cechuje poczucie trwałości i stabilności sytuacji międzynarodowej, w tym położenia Polski. Zagrożenia ze strony Rosji traktowane są w kategoriach bądź czyisto teoretycznych, bądź jedynie gospodarczych (uzależnienie od surowców energetycznych, ryzyko zamknięcia rynku zbytu dla polskich towarów – przy czym te zjawiska nie budzą silniejszych emocji). Zagrożenia te nie wynikają jednak ze szczególnej niechęci do Polski ze strony Rosji, lecz są niejako „normalne” i charakterystyczne dla postawy Rosji wobec sąsiadów, są narzędziem jej polityki zagranicznej.

► *Myślę, że takie imperialne stosunki między nami, gdzie chcieli nas sobie podporządkować już minęły i w tym momencie jesteśmy zwyczajnie pomijani przez nich. Może nie jesteśmy jeszcze partnerami.*

► *A jak coś chcą, to nas głaszczą po główkach.*

► *Nasze losy wzajemnie przenikną, że więcej Rosjan u nas będzie robiło interesy i Polaków tam, myślę że się ucywilizuje.*

► *Może nowe pokolenie, które się narodzi będzie myślało bardziej rozsądnie.*

► *Mi się wydaje, że szansą i dla Polaków, i dla Rosjan i na poziomie narodowym, czyli państwowym, i społecznym są nowe technologie i jeżeli w tym kierunku obydwa kraje pójdą, nie jest w stanie jedno państwo wszystkiego zrobić i zupełnie będą patrzyły w przyszłość pod tym kątem.*

Można dostrzec w wypowiedziach badanych Polaków silne przekonanie, że obecna stabilna sytuacja geopolityczna Polski jest wartością tak ważną, że w jej obronie warto powstrzymać się od pochopnych, zbyt emocjonalnych decyzji i gestów. Zatem wszelkie posunięcia Polski w stosunku do Rosji cechować powinna ostrożność, powściągliwość i daleko posunięty pragmatyzm. Takie też są oczekiwania wobec polskich władz i instytucji odpowiedzialnych za politykę zagraniczną.

► *Zobaczcie, ile Unia zyskała na naszej walce z Rosją. Niemcy z taką siłą tam weszli gospodarczo i po co się było szarpać? Biznes jest biznes, tu są pieniądze i nie można robić z siebie kraju, który na dzień dzisiejszy taki nie będzie.*

► *Mogliby sobie ten Smoleńsk odpuścić.*

► *No dokładnie. Moglibyśmy w końcu zejść z nich.*

► *Co możemy zrobić, możemy zrobić prostą rzecz, czyli odciąć się od historii, usiąść z Ruskimi, nawet przywódcy, powiedzieć tak: było, minęło, walczyliśmy, zapominamy o historii, róbmy wspólnie interesy. Chcecie zrobić to, dobra, robimy to, ale wy macie zrobić to. Wywiązujemy się z naszego, egzekwujemy wywiązanie się z waszych warunków, zapominamy o historii, nie jesteśmy już rusofobami, zróbmy razem interesy.*

6. Krytyczna ocena roli władz rosyjskich w wyjaśnianiu okoliczności katastrofy smoleńskiej

Władzom rosyjskim przypisywana jest albo opieczętość, albo otwarta niechęć, jeśli chodzi o wyjaśnienie wszystkich przyczyn i okoliczności katastrofy smoleńskiej. Warto jednak odnotować, że wątek katastrofy słabo zaznaczył się w toku badań jakościowych – respondenci zdawali się omijać ten temat, spontanicznie nie wskazywali go w kontekście stosunków polsko-rosyjskich. Można odnieść wrażenie, że jest to w pewnym stopniu temat tabu, niechętnie poruszany albo ze względu na jego „ciężar”, albo z obawy przed nadmierną polaryzacją dyskusji, do jakiej mógłby doprowadzić.

► *Już mi się nie chce poruszać tej kwestii; Jest za bardzo rozdmuchiwane; Myślę, że medialnie bardziej; To drażliwa kwestia; My na Ruskich, Ruski na nas i tak w kółko. A media robią z tego jakieś..; To media, które sterują.*

► *Coś kombinują. Nawet jeżeli to nie była ich robota, to nie da się ukryć, że wszystko to, co miało miejsce już po katastrofie, nie jest stanem normalnym.*

► *Nikt tego nie potrafi wyleczyć; Będzie się to ciągnęło bez końca; Nie zakończy się nigdy śledztwo. Tak jak w sprawie zabicia Kennedy'ego,*

zawsze pojawiały się nowe teorie; To zależy od określonych ludzi. Dla jednych już jest zakończone, dla drugich będzie zakończone a dla trzecich nigdy nie będzie zakończone.

W wynikach badania sondażowego widać jednak wyraźnie, że opinia na temat postawy władz rosyjskich w śledztwie w sprawie katastrofy jest silnie związana z opiniami na temat Rosji. Osoby, które uważają, że działania władz rosyjskich w sprawie śledztwa cechuje opieczętość lub niechęć mają ogólnie bardziej negatywny wizerunek Rosji w porównaniu z osobami, które są przekonane, że władze rosyjskie postępują w tej sprawie prawidłowo. Na przykład częściej sądzą, że Rosja to kraj niedemokratyczny, o nieprzyjaznych wobec Polski zamiarach, niebudzący zaufania.

Całokształt stosunków polsko-rosyjskich osoby te oceniają wyraźnie gorzej od pozostałych respondentów. Można powiedzieć, że stosunek do kwestii roli władz rosyjskich w śledztwie w sprawie katastrofy różnicuje obecnie opinie na temat Rosji w stopniu większym niż osobista znajomość z Rosjaninem lub doświadczenie wizyty w Rosji w takim czy innym celu.

Rosjanie na temat Polski, Polaków i stosunków rosyjsko-polskich

Raport z badania opinii publicznej w Rosji
przeprowadzonego na zlecenie
Fundacji „Centrum Rosyjsko-Polskiego Dialogu i Porozumienia”

1. Informacje o badaniu

Nazwa badań: „Ocena społeczna i potencjał współpracy polsko-rosyjskiej”. Badania przeprowadzono na zlecenie Fundacji „Rosyjsko-Polskie Centrum Dialogu i Porozumienia”.

Metodologia badań: Badania przeprowadzono równolegle w Rosji i w Polsce od listopada do grudnia 2012 roku w dwóch etapach: ogólnonarodowej ankiety składającej się z 10 pytań i grup fokusowych (zogniskowanych wywiadów grupowych).

1. Badanie ilościowe. Sondaż przeprowadzono metodą sformalizowanego wywiadu na próbie 1600 dorosłych Rosjan. Próba została dobrana

pod względem następujących cech: płeć, wiek, wykształcenie, rodzaj (wielkość) miejscowości zamieszkania. W Rosji badanie przeprowadziło Ogólnorosyjskie Centrum Badania Opinii Publicznej (WCIOM).

2. Badanie jakościowe. Na badanie jakościowe złożyło się 6 zogniskowanych wywiadów grupowych. Oddzielnie przeprowadzono rozmowy z respondentami młodszymi (20-35 lat) i starszymi (36-55 lat), w dużym (Moskwa), średnim (Jekaterynburg) i małym (Wsiewożsk) mieście. Badania przeprowadziło Ogólnorosyjskie Centrum Badania Opinii Publicznej (WCIOM).

2. Najważniejsze ustalenia

1. Intencje Polski wobec Rosji odbierane są jednoznacznie, raczej negatywnie. Gorzej niż Polska, zdaniem respondentów, odnoszą się do Rosji tylko Litwa i USA.
2. Zwykli obywatele, zdaniem ankietowanych, często odnoszą się do Rosji nieco cieplej niż państwa, w których mieszkają. To zróżnicowanie jest widoczne również w przypadku Polski i Polaków. Jednak w rankingu osobistych stosunków Polska zajmuje jedno z ostatnich miejsc. Gorzej niż Polacy, w opinii ankietowanych, Rosję odbierają znów tylko mieszkańcy Litwy i USA.
3. Respondenci uważają Polskę za państwo raczej nieżyczliwe wobec Rosji. Polska kojarzy się zwykle z miejscowymi wyrobami, zwłaszcza z kosmetykami, perfumami i odzieżą. Ważny szczegół związany z Polską to dla Rosjan katastrofa samolotu polskiego prezydenta pod Smoleńskiem.
4. Ogólnie respondenci wyobrażają sobie Polskę jako kraj raczej nowoczesny, demokratyczny, godny odwiedzenia. Niejednoznacznie oceniają sytuację gospodarczą w Polsce oraz wiarygodność polskiego państwa.
5. Opinię o Polsce większość Rosjan wyrabia sobie na podstawie doniesień mediów, głównie telewizji i Internetu. Jakiegokolwiek osobiste doświadczenia istotne dla opinii o Polsce i Polakach miał zaledwie co dziesiąty respondent. Jeszcze mniejszy odsetek stanowili ci, którzy wyrobili sobie pogląd o Polsce podczas odwiedzin tego kraju.
6. Obecne stosunki między Rosją a Polską respondenci ocenili na trójkę (w pięciostopniowej skali). Im wyższe wykształcenie posiadał respondent, tym niższą stawiał ocenę wzajemnym relacjom.
7. Na stosunkach rosyjsko-polskich, zdaniem respondentów, ciąży historia obu krajów. Poza tym panuje pogląd, że sąsiedztwo silniejszej i ambitnej Rosji wywołuje u Polaków obawy, strach przed utratą niepodległości, a rosyjskie bogactwa naturalne, zasoby i obszar budzą wśród Polaków zawiść.
8. Kluczową rolę w kształtowaniu relacji rosyjsko-polskich odgrywają politycy, przywódcy państw i partii rządzących, którzy wykorzystują w tym celu media. Rola organizacji pozarządowych – kulturalnych, religijnych czy naukowych – jest obecnie, zdaniem ankietowanych, minimalna.
9. Oceny dynamiki stosunków rosyjsko-polskich są niejednoznaczne, tak jak prognozy na przyszłość. Natomiast w jednej sprawie poglądy są zbieżne: Polska nie czyni wystarczających wysiłków na rzecz poprawy stosunków, czy wręcz nie dąży do ich polepszenia.
10. Wśród kluczowych punktów stycznych, które umożliwiłyby nawiązanie dobrych, przyjaźielskich relacji między krajami są wspólne programy kulturalne, turystyka i programy wymiany młodzieży.

3. Szczegółowe wyniki badania

1. Stosunki Rosji z innymi krajami i narodami

Zdaniem Rosjan, większość z poddawanych ocenie krajów Europy i świata odnosi się do Rosji przyjaźnie. Szczególnie dobitnie demonstrowują to przywódcy Białorusi (71%), Niemiec (70%) i Chin (66%). Dość niejednoznacznie, aczkolwiek raczej pozytywnie, odbierane jest w społeczeństwie stanowisko władz Ukrainy (50% mówi o przyjaznych intencjach, 43% jest przeciwnego zdania).

Jeśli chodzi o Polskę, jej intencje też nie są przyjmowane jednoznacznie, a raczej negatywnie (40:47%). Gorszy stosunek do ich państwa niż Polska, zdaniem Rosjan, mają Litwa (58%) oraz USA (63%). **Wykres 7b. ► s. 28**

Białorusini uważani są za odwiecznie przyjaźny/bliski naród, który nie może obejść się bez pomocy „starszego brata”:

► *Sojusz z nimi. Bratni naród. Oto nasza polityka. Białoruś nie istnieje bez Rosji, bo od niej zależy gospodarczo.*

Ciepły stosunek Niemiec do Rosji respondenci tłumaczą przyjaźnią przywódców państw i wydarzeniami historycznymi:

► *Z powodu dobrych relacji Putina z byłym kanclerzem Niemiec, przede wszystkim... A tak w ogóle, każdy Niemiec ma pewien kompleks po drugiej wojnie światowej i to zmusza ich, by byli wobec nas nieco bardziej lojalni niż inne kraje, które absolutnie nic nie są nam winne ...*

W historii należy doszukiwać się przyczyny chłodnych stosunków z krajami bałtyckimi:

► *Kość niezgody zawsze tkwiła w historii. W wyniku wojny [uksztaltował się] stosunek do*

rosyjskich, jak tam się uważa, ciemiężców ... a my uważamy, wyzwoliciele ...

Napięte relacje z USA są tłumaczone na kilka sposobów:

► *Wszystko przez to, że w Ameryce są zamówienia wojskowe. Muszą wkładać pieniądze w wielkie korporacje i ratować je przed bankructwem. Muszą szukać wrogów, a Rosja to najbardziej wyrazisty wróg.*

► *USA są daleko od nas, gdybyśmy mieli bliższe kontakty, może wszystko byłoby inaczej.*

Jednak ciepłe czy chłodne stosunki na szczeblu państw, zdaniem respondentów, wcale nie oznaczają takich samych relacji między narodami:

► *W zasadzie stosunek do państwa nie jest jednoznaczny ze stosunkiem do narodu. Poza tym, wiele zależy od tego, czy człowiek gdzieś wyjeżdżał. Jeśli nie był za granicą, to zwykle jego poglądy kształtują telewizja i media.*

► *Uważam, że polityka to polityka, a ludzie to ludzie. Jeśli utrzymują normalne stosunki, to będą się normalnie kontaktować, niezależnie od polityki państwa. Ale są takie kraje, jak Ekwador, Kuba, Wenezuela. Tam zarówno naród, jak i politycy nie znoszą Amerykanów. Na to nie ma rady. I chyba tak jest od dawna. Od pokoleń.*

Zwykli obywatele, zdaniem ankietowanych, częściej odnoszą się do Rosji o wiele cieplej niż państwa, w których mieszkają. Rosjanie tę różnicę zauważają zwłaszcza w przypadku Ukraińców (65 w porównaniu z 50% mówi o przyjaznym stosunku), Amerykanów (42 w porównaniu z 29%) oraz

Polaków (49 w porównaniu z 40%). Niemniej jednak w rankingu osobistych relacji Polska też zajmuje jedno z ostatnich miejsc. Gorzej niż Polacy odnoszą się do Rosji znów tylko mieszkańcy Litwy i USA. Natomiast najbardziej przyjaźni dla Rosji są Białorusini (79%) i Słowacy (69%).

► *Kraje bałtyckie na szczęblu państwowym chyba nie za bardzo, bo tam pokutuje pojęcie okupacji i tak dalej. I Finlandia pewnie też ma na względzie to, jak zachowywaliśmy się wcześniej, a ludzie dogadują się ze sobą. I również Białoruś, to znaczy naród, jest nam przychylny, a na szczęblu państwowym, być może niekoniecznie. Ukraina, wszystkie kwestie terytorialne – rozbieżności.*

Uczestnicy dyskusji podkreślają, że w ostatnim czasie stosunek do Rosji na arenie międzynarodowej poprawia się, a jej pozycja wzrasta:

► *W porównaniu z latami 90. obecnie stosunek innych narodów do Rosjan poprawia się. I jest to związane z tym, że Rosja stała się bardziej wydolna gospodarczo, że mamy takiego, a nie innego prezydenta, że Rosja przystąpiła do Światowej Organizacji Handlu oraz z innymi czynnikami. Stosunek do Rosjan zaczyna się odbudowywać, to jest tak, jak wcześniej było za Związku Radzieckiego, tam nas traktowano z szacunkiem. W latach 90. mieli nas za nic, teraz ten stosunek poprawia się.*

► *Uważam, że z Europą Zachodnią mamy raczej stosunki równoprawne, mam na myśli to, że Europejczycy w Europie Środkowej i Zachodniej odnoszą się do nas z zaciekawieniem. Jeśli kiedyś z rezerwą, czy wręcz z jakimś lekceważeniem, jak do narodów trzeciego świata, to teraz z zainteresowaniem i dość dobrze.*

2. Polska i Polacy w oczach Rosjan

Hasło Polska respondenci zwykle kojarzą z państwem (6%) nieprzychylnie nastawionym do Rosji (5%). Również Polska nierzadko kojarzy się z wyrobami miejscowymi, przede wszystkim z kosmetykami, perfumami i odzieżą (5%). Ważny szczegół związany z Polską – to katastrofa samolotu prezydenckiego pod Smoleńskiem (4%).

Przy czym, jeśli dla kobiet Polska to głównie produkowane tam wyroby (7%), dla mężczyzn to „wrogie nam państwo” (6%). Podobnie o niezachylnym nastawieniu Polaków znacznie częściej mówią przedstawiciele starszego pokolenia (9% w porównaniu z 3% wśród młodzieży).

Jeśli chodzi o polskie towary, to obecnie w sklepach lub w reklamach widzieli je zaledwie 15% ankietowanych, najczęściej mieszkańcy Moskwy i Petersburga (22%). Wśród polskich wyrobów rzeczywiście przeważają odzież (36%)

i kosmetyki (20%). Rzadziej widuje się sprzęt gospodarstwa domowego (8%), perfumy (5%), artykuły spożywcze (8%) itd. Taki obraz wytworzył się w deficytowych latach 90.:

► *Pchli targ, bazar, bo jak mieliśmy deficyt, wszyscy kupowali polskie towary, sądząc, że są najlepszego gatunku.*

Jeśli chodzi o obraz Polski w związku z jej polityką na arenie międzynarodowej, to można tu wyodrębnić trzy umowne grupy:

1. Polska jako państwo negatywnie, wrogo nastawione do Rosji

► *...Niech będą takimi językami, cali w kołcach, w swych urazach. Trzeba, by stopniały ich serca. Niech będą w politycznej mgle [..Jożyk w tu-manie” – powiedzonko, którego polskim ekwi-walentem jest „dziecko we mgle” – przyp. tt.).*

► *A dla mnie to raczej skorpion. Kąśliwy, pa-miętliwy.*

► *Dla mnie kaktus. No, wobec Rosji. Jakoś tak bardzo kolce pokazują.*

2. Polska jako kraj nieposiadający dostatecznej rangi na arenie międzynarodowej, o pozycji niższej niż pozycja Rosji

► *Bajka Kryłowa od razu przychodzi do głowy «Mucha i stoń»... Taki mały piesek o niepojętych ambicjach.*

► *Dla mnie oni są jak zbłąkane owce. W do-brym sensie tego słowa. Po prostu trzeba ich zawrócić do stada.*

3. Polska jako państwo nieposiadające własnego wyraźnego stanowiska w kwestiach między-narodowych, opowiadające się po stronie silniejszego.

► *Kojarzą mi się z kotem. Jeśli ktoś pogłasz-cze, to do niego łapki wyciągniemy. Lis. Bo chy-try, oni mają w sobie tę chytryść ...*

► *Dla mnie lis. Taki chytry. Nie można na nim polegać.*

► *A jest taka roślina – powój? Jest! Czepia się wszystkiego, przypuścmy Unii Europejskiej.*

Ogólnie rzecz biorąc, respondenci uważają Polskę za kraj raczej nowoczesny (37%), demokratyczny (32%), wart odwiedzenia (39%). Niejednoznacznie ocenia się sytuację gospodar-czą Polski (23% - bogaty, 22% - biedny) i wiarygodność jako państwa (dla 27% to kraj nie-budzący zaufania, 25% wyraziło przeciwną opinię).

Rosjanie i Polacy w opinii respondentów znacz-nie różnią się od siebie. To, co jest ważne dla Polaków, uważa się za nieznaczące dla Rosjan i na odwrót. Tak więc, jako kluczowe wartości dla Polaków respondenci wymienili: przedsiębior-

czość (26%), religijność (24%), tradycje (21%), porządek (20%). W rankingu wartości rosyjskich większość z tych cech zajmuje ostatnie miejsca. Wyjątek stanowi przywiązanie do tradycji (18%). Rosjanie za znaczące dla współobywateli uzna-li tolerancję (39%), poczucie humoru (34%), ro-dzinę (28%), pomysłowość (24%), wolność (21%).

Opinie o Polsce większości Rosjan kształtują się na podstawie informacji w mediach, zwłaszcza telewizji i Internetu. Podczas dyskusji wytoniły się dwa główne typy użytkowania mediów: pozyskanie podstawowych informacji z programów telewizyjnych, czasem uzupełnianych audycjami radiowymi i/lub przekazem internetowym, jak też czerpanie wiadomości tylko z Internetu.

► *Telewizja, Internet. Czytam na przykład Lenta.RU. Nasze strony regionalne. Na przy-kład E1.*

► *Telewizja, kanały informacyjne, głównie dają to na federalnych, bo tych informacji nie jest dużo.*

► *Ja tylko z Internetu... Telewizji w ogóle nie oglądam. Czasem słucham radia.*

Brak jednolitej opinii na temat najbardziej wiarygodnych źródeł informacji. Ci, dla których naj-ważniejsza jest telewizja, zwykle tłumaczą za-ufanie do niej w ten sposób, że informacje poda-wane w TV są starannie sprawdzane pod wzglę-dem wiarygodności. Ci, którzy wolą Internet, od-wrotnie – krytykują TV za nadmierne zaangażo-wanie i nieodpowiedzialność.

► *Myślę, że Internet jest bardziej wiarygodny. I przynajmniej tam można znaleźć jakąś praw-dę. Bo tam są fora, wypowiedzi. Na przykład, na E1 wiadomości ... sądzę, że [powstają] na spe-cjalne zamówienie, są specjalnie przez kogoś napisane i w 100% nie można im wierzyć.*

► *W Internecie jest bardzo dużo kłamstwa, bardzo. Nie widzi się człowieka i nie zna osobi-ście.*

► *Telewizja, bo tam nie puszcza niesprawdzonej wiadomości, i jeśli już pokazują, to jest to naprawdę wiarygodne.*

Wśród najbardziej popularnych mediów, które zamieszczają informacje o stosunkach rosyjsko-polskich i pokrewnej tematyce, są kanały federalne (NTV, 1 Program, Rossija), kanały informacyjne (Lenta.ru, Novosti.ru), wiadomości na stronach startowych wyszukiwarek (Yandex), rozgłośnia „Echo Moskwy”.

Zaledwie co dziesiąty badany wyrobił sobie pogląd o Polsce i Polakach w oparciu o osobiste doświadczenia (11% ma znajomych Polaków). Jeszcze mniej jest osób, które wiedzę o Polsce uzyskały podczas odwiedzin tego kraju (8%),

głównie są to turyści (5%). Bardzo niewielki odsetek respondentów (po 1%) jeździł do Polski w związku z pracą/nauką lub w odwiedziny do krewnych/znajomych. **Wykres 14b.** ► s. 32 Osobiste kontakty z Polakami uczestnicy dyskusji uznają za ważny instrument budowania dobrosąsiedzkich stosunków. Ponadto informacje pozyskane w ten sposób budzą większe zaufanie.

► *Wydaje mi się, że lepiej przyjechać do kraju i pogadać z ludźmi, postuchać, co oni mówią.*

► *Mimo wszystko, opinie trzeba pozyskiwać nie przez media (to, co one podają w reportażach), a od ludzi po troszeczkę, ktoś to widział... Kiedy tak się zbiera, to tworzy się mniej więcej prawdziwy obraz.*

3. Społeczna ocena stosunków rosyjsko-polskich

Obecne stosunki między Rosją i Polską respondenci ocenili na trójkę (w pięciostopniowej skali). Przy czym, im wyższe respondenty ma wykształcenie, tym niższą stawia ocenę tym relacjom (3,10 – średnia ocena wysoko wykształconych i 3,24 – słabo wykształconych). **Wykres 18.** ► s. 33

Wielu uczestników dyskusji podziela pogląd, że na stosunkach rosyjsko-polskich ciąży wieletnia historia obu krajów:

► *Wydaje mi się, że [istotnym utrudnieniem jest] ciężar wspólnej historii. Kiedy Polska była częścią jednego państwa rosyjskiego, potem – drugiego. Wyroki śmierci, zestania na Syberię i inne. Stłumienie, nieuczestniczenie w polskim powstaniu. Kiedy powstało getto warszawskie, myśmy go nie poparli. Armia Czerwona tam nie poszła. A niech tam ich rozstrzelają. I rozstrzelali. Plus Katyń, który jednak nie może się skończyć. Samolot dopełnił całą sprawę. Kiedy rządy po prostu utknęły i Polacy nie są w stanie, nie powracając do*

tej historii, przejść do poziomu cieplejszych, trzeźwych stosunków.

► *Polacy, być może, mają jakieś silne urazy, nie mogą nam wybaczyć rosyjsko-polskiej wojny 1920 roku, po drugiej wojnie światowej – obecności u nich żołnierzy radzieckich. Wytworzył się stereotyp, dlatego my dla nich to jeden diabeł, wróg, który chce zgnieść Polskę, jak to było w przeszłości.*

► *I ma to swoje uzasadnienie. Kilka, rzecz można, czynników. To, że ... w swoim czasie podzieliśmy z Niemcami tę Polskę, w swoim czasie rozstrzelaliśmy tam 700, zdaje się, tysięcy, nie pamiętam, polskich oficerów. Ta katastrofa samolotu, nieważne, co by tam... pewnie jest w tym nasza wina albo nie...*

Ponadto panuje opinia, że sąsiedztwo silniejszej i ambitnej Rosji budzi obawy u Polaków, strach przed utratą niepodległości, rosyjskie bogactwa naturalne, zasoby i obszar budzą zawiść Polaków.

► *Boją się. Bronią się przed nami. Najlepsza obrona to atak. Dlatego poszczekują na nas razem ze wszystkimi, jak zagrają Amerykanie.*

► *Kraj traktują raczej z zawiścią. Zazdroszczą nam przede wszystkim zasobów, tego najbardziej im brak. To ich zżera, nie można być tak zawistnym i dlatego wciąż się miotają, nie tam, gdzie trzeba.*

► *Polska w porównaniu z Rosją była niewielka. Więc uważali, że to dla nich zagrożenie. Zwłaszcza kiedy staliśmy się Związkiem Radzieckim. A Rosja wciąż rośnie i powiększała terytorium. I to ich zawsze z jednej strony napawało strachem, a z drugiej strony, myślę, zawsze nam zazdrościli.*

► *Oni świetnie wiedzą, że jeśli gdzieś czyha niebezpieczeństwo, to jak wskazuje całkiem niedawna historia, w naszym walecznym państwie, które lubi na wszystko napadać.*

Obecnie, zdaniem uczestników dyskusji, kluczowa rola w kształtowaniu stosunków rosyjsko-polskich należy do polityków, przywódców państw i partii rządzących, które aktywnie wykorzystują w tym celu media. Pozarządowe organizacje kulturalne, religijne, naukowe, zdaniem respondentów, odgrywają minimalną rolę.

► *Oczywiście, wszystko zależy od obozu politycznego, który sprawuje u nich władzę, u nich panują nastroje zdecydowanie antyrosyjskie.*

► *To zależy od tego, kto stoi na czele państwa. W 2005 roku był jeden prezydent – była jedna polityka, to jest wymierzona przeciwko Rosji. Teraz, po zmianie prezydenta, stosunki się układają. I to całkowicie zależy od tego, kto stoi na czele państwa.*

► *Środki masowego przekazu – one kształtują opinię publiczną, temu przecież służą. Toteż elementy propagandy są całkiem oczywiste. Każdy temat robi się na czyjeś zamówienie, ktoś za to płaci i ktoś chce to oglądać.*

► *Otóż tutaj, wiem, jest polska wspólnota w Jekaterynburgu. Jaka rolę odgrywa? Żadnej (wzrusza ramionami). Nikt chyba o niej nie słyszał.*

Oceniając dynamikę stosunków rosyjsko-polskich, uczestnicy dyskusji różnią się w poglądach: jedni nie widzą żadnej poprawy, inni uważają „odwilż” za nominalną, jednak niemato jest takich, którzy rzeczywiście odczuli, iż w ostatnim czasie stosunki między krajami układają się. Natomiast brak wspólnego zdania odnośnie do przyczyn ocieplenia, jednakowo często wskazuje się, że to zasługa strony rosyjskiej, jak polskiej.

► *Z pozoru ma się wrażenie poprawy, z pozoru. Wrażenie, że to znów do jakiegoś określonego momentu, kiedy nastąpi różnica zdań, a to dość często z nimi się zdarza.*

► *[Stosunki poprawiły się] Pewnie wtedy, kiedy Putin przyznał się do Katynia. Że to się stało na bezpośredni rozkaz Stalina. Kiedy to przyznał, to, jak mi się zdaje, oni w duchu zaklaskali.*

► *Stosunki ożywiają się. Czysto gospodarcze. Cały transport i obrót towarowy przebiegają przez Polskę. I Polska, jak sądzę, teraz też liczy się z Rosją. Dlatego, że pewien lobbing dotyczący Unii Europejskiej zależy od Rosji.*

► *Czuję, że zbliżenia nie będzie ... Polska demonstruje bardzo poważne sukcesy gospodarcze... Zwłaszcza, że państwo nie jest obciążone zadłużeniem ... Krótko mówiąc, niebawem stanie się bardzo silne ...*

4. Perspektywy i możliwości współpracy rosyjsko-polskiej

Jeśli chodzi o przyszłość stosunków rosyjsko-polskich, respondentom niezwykle trudno było ją prognozować. Ci, którzy mimo wszystko się o to pokusili, mieli rozbieżne zdania.

► *Mamy pozytywną perspektywę z Polakami. No, teraz rozwijają się w ten sposób (pokazując ręką zygzak).*

► *Jest nadzieja, że w przyszłości stosunki nawet się poprawią. Dlatego, że starsze pokolenie gorzej odnosi się do rosyjskojęzycznych w porównaniu z młodzieżą. Młodzież spokojnie kontaktuje się i nie przejawia żadnych negatywnych uczuć do Rosjan. Nie wiem, jak tam dalej potoczy się praca ideologiczna, ale odnośnie wrażenie, że w przyszłości te relacje nawet się poprawią.*

► *W najbliższych pięciu latach żadnych zmian w stosunkach rosyjsko-polskich nie będzie.*

► *Wydaje się, że one były chłodne i takie pozostaną.*

Jednak z jednym wszyscy się zgodzili: Polska czyni zbyt mało wysiłków w budowaniu relacji, a możliwe, że wcale jej nie zależy na ich poprawie.

► *A teraz my robimy wszystko, by poprawić stosunki. My czynimy wszystko, a z ich strony takich ruchów dotąd ... są obrażeni... próbujemy coś zrobić z naszej strony, ale póki co bez powodzenia, bez wzajemności.*

► *Z naszej strony są, a z ich strony pewnie nie ma. Chcą układać relacje z Zachodem.*

► *Pitka nożna, według mnie, pokazała, że nie chcą. Teraz są bardzo negatywnie nastawieni. Wydaje mi się, że też nie na poziomie kibiców. Przecież nie zawsze tak się dzieje. I nie ze wszystkimi krajami. To zdarzyło się właśnie z Rosją.*

► *Wielkiej chęci do otwarcia ramion nie przejawia. Orientuje się przede wszystkim na amerykańskie pieniądze i interesy. Oraz na europejskie.*

Więcej, powszechna jest opinia o skrajnie negatywnym stereotypowym nastawieniu do Rosjan w Polsce.

► *Okupanci, agresorzy. A my siedzimy, czekamy, póki Rosja znów czegoś nie wytnie.*

► *[Polacy myślą], że Rosjanie – to świnie.*

► *Myślę, że jeśli nas nazwą rosyjskimi świniami, nie zdziwię się.*

► *[Według nich jesteśmy] Niedouczeni, niekulturalni, nie umiemy korzystać ze swego bogactwa.*

Szukając punktów styecznych, które mogą sprzyjać nawiązaniu dobrych, przyjaznych stosunków między krajami, uczestnicy dyskusji najczęściej wymieniają wspólne programy kulturalne, współdziałanie w dziedzinie kultury, sztuki.

► *Główne, co może nas połączyć, to kultura. Wiem, że w Moskwie jest polski ośrodek kulturalny, gdzie regularnie odbywają się koncerty Chopina, również muzyki etnicznej, a jeśli się porówna – nasza jest bardzo podobna. Można urządzać choćby takie festiwale etniczne i już pojawiają się jakieś wspólne punkty, dlatego, że kultura zarówno klasyczna, jak i ludowa może nas zbliżyć.*

► *Myślę, że na pewno. Jeśli będą jakieś wzajemne zainteresowania, przypuścimy w sferze twórczych działań, będą powstawać jakieś wspólne filmy.*

Jednak na dzień dzisiejszy polska kultura wydaje się respondentom niezbyt bliską rosyj-

skiej. Najbliższe Rosji pod względem kulturowym w opinii respondentów są mimo wszystko Ukraina i Białoruś. Dalej w rankingu umieszcza się kraje bytego bloku sowieckiego: Słowacja, Czechy, Polska i Litwa. Za najmniej bliskie kulturowo ankietowani uznali Chiny i Wielką Brytanię. Polacy znaleźli się pośrodku rankingu – na piątym miejscu. Możliwe, że zdaniem respondentów, wspólnota kulturowa wywodzi się z osiągnięć epoki sowieckiej i prawie nie widać jej obecnie.

► *Dlatego, że wychowaliśmy się na tych samych radzieckich filmach co oni. Dla mnie Polska to wiele rzeczy. To również Stanisław Lem, to kobiety – Polki, aktorki, Barbara Brylska, gwiazda Riazanowa.*

► *Kiedyś byli u nas bardzo popularni. Ich filmy, aktorzy, książki, kryminały, ogólnie – kultura, ale to było dawno.*

Jeszcze jeden kierunek rozwoju stosunków rosyjsko-polskich, który mógłby je poprawić, to turystyka. O ważności osobistych kontaktów, wyjazdów turystycznych i wymiany młodzieży mówiło wielu uczestników dyskusji.

► *Zapewne zaczęłabym jednak od turystyki, by nasze narody miały więcej kontaktów i po takim bliższym poznaniu przynajmniej wiedzieliśmy, co siedzi w głowach Polaków ...*

► *Turystyka ... jeśli duża liczba Rosjan zobaczy Polskę, a Polacy zobaczą Rosję, tylko – rzecz jasna – bez różnych incydentów, to pomatu stosunki się ułożą. Wymiana studentów, wymiana młodzieży szkolnej.*

Tymczasem, kiedy mowa jest o perspektywach osobistych kontaktów z Polakami, okazuje się, że w danej chwili odwiedzenie Polski nie stanowi priorytetu dla większości badanych. Ogółem, wielu uważa Polskę za atrakcyjną pod względem historii, architektury, miejscowości narciarskich, jednak traktuje ją raczej jako „dodatek” do wyjazdu do innego kraju europejskiego, a nie jako docelowy kierunek podróży. Panuje też

opinia o dużym podobieństwie Polski i zachodniej Ukrainy, zaś odwiedzenie tej ostatniej dla Rosjan jest wygodniejsze i tańsze. Tak więc, wielu uczestników badania uznało kierunek polski za niemal nierozwinięty w Rosji.

► *Kiedy przychodzę do firmy turystycznej, mówię, gdzie jeszcze nie byliśmy z mężem, gdzie moglibyśmy pojechać na urlop. Polski nikt nam nigdy nie proponował. To zupełnie nierozwinięty kierunek.*

► *Jestem ciekawa Ameryki. A Polski nie jestem. Sądzę, że nie różni się aż tak, żeby to było ciekawe.*

► *Po co jechać do Polski, skoro można dokładnie tę samą architekturę i kulturę zobaczyć w zachodniej Ukrainie? Lwów. Użgorod. I bez żadnej wizy. I o wiele taniej.*

► *Tylko przejazdem. Można ją oglądać tylko przejazdem.*

► *Jeśli porówna się Polskę i Czechy ... dlaczego jadą do Czech, a nie do Polski? W Czechach jest więcej do oglądania niż w Polsce.*

Analizując wpływ procesów międzynarodowych i polityki zagranicznej krajów na perspektywy stosunków Rosji i Polski, uczestnicy dyskusji pozytywnie ocenili usiłowania Polski w zakresie rezygnacji z dostaw „Gazpromu”. Jednak motywowali to bardzo różnie:

► *Dlatego, że nasz rząd wreszcie zrozumie, że coś trzeba zrobić.*

► *Uważam, że się poprawią. Oni poczną się niezależnymi.*

Poza tym, pozytywny wpływ przypuszczalnie wywrze wzmocnienie pozycji Chin.

► *Wzrost udziału Chin w światowym PKB będzie sprzyjał poprawie naszych stosunków z Polską, ponieważ mniej będzie się ona orientować na*

Amerykę i coraz bardziej zacznie orientować się na wschód. A na wschodzie są Rosja i Chiny.

Jeśli chodzi o sytuację na Ukrainie i Białorusi, to jej wpływ na wzajemne stosunki krajów oceniany jest raczej negatywnie.

► *Uważam, że na gorsze. Dlatego, że Polska popiera opozycję w Mińsku, popiera opozycję w Kijowie. My opowiadamy się przeciwko chaosowi, natomiast rząd polski ten chaos popiera.*

► *Wychodzi na to, że my popieramy Białoruś, a sama Białoruś ma problemy z Unią Europejską. Wobec tego, nasze poparcie dla Białorusi pogarsza stosunki.*

► *Zdaje mi się, że Polacy próbują konkurować z nami na Ukrainie i na Białorusi. Chcą zbudować taką małą Europę. Coś w rodzaju supermocarstwa. I włączą na nasz teren.*

Jednoznacznie negatywnie przyjmowana jest perspektywa zainstalowania tarczy antyrakietowej na terenie Polski.

► *Jeśli zainstalują, będzie gorzej.*

► *No, nieprzyjemnie. Znajdują się blisko nas i wykazują taką lojalność wobec naszych przeciwników. Użyczą do tego swojego terytorium, po co?*

Najbardziej niejednoznacznie wypadła ocena wpływu na stosunki wzajemne katastrofy samolotu z polskim prezydentem na pokładzie.

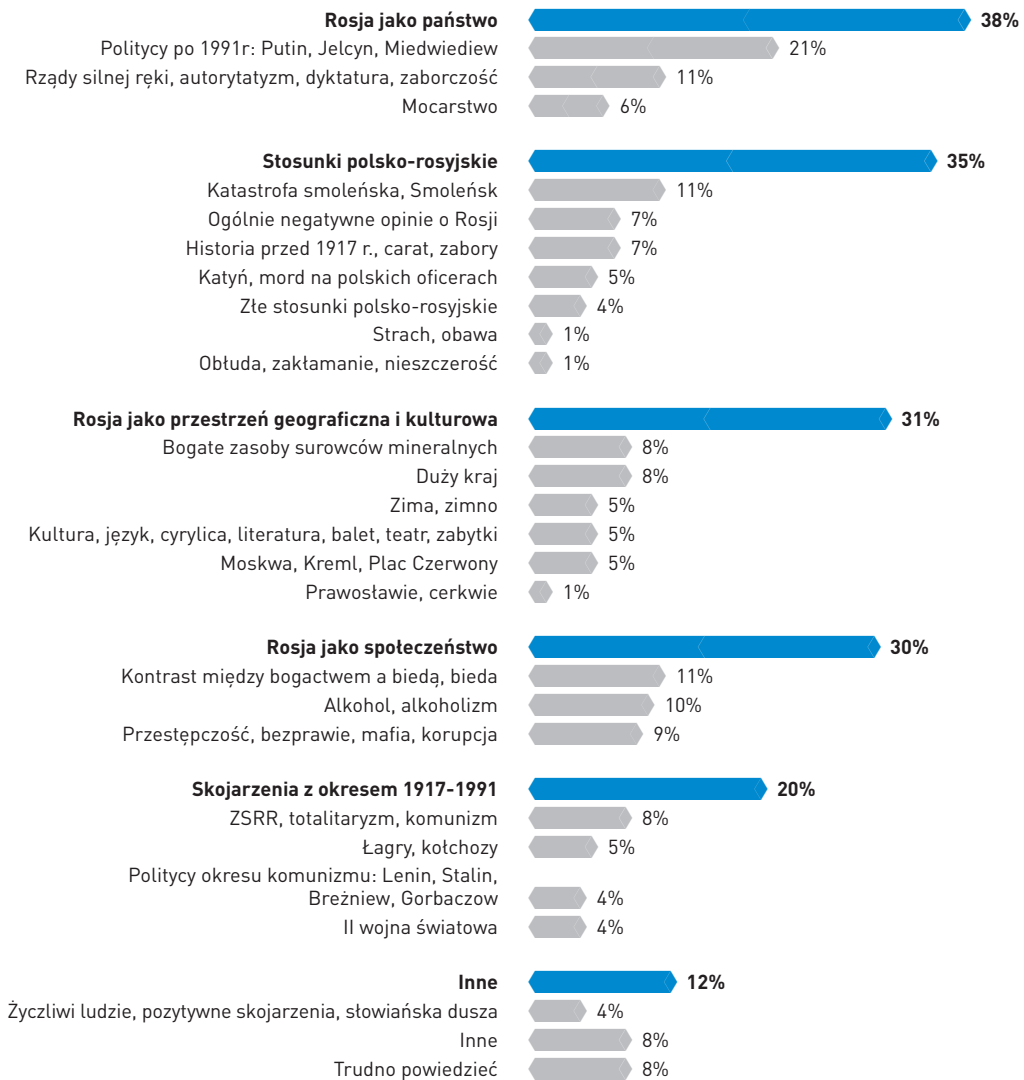
► *Sama katastrofa pogorszyła nasze stosunki, a przebieg śledztwa mimo to poprawił je. Nawet jeśli nie sprawił, że wróciliśmy do poziomu sprzed wypadku, próbowaliśmy jakoś udowodnić, może i nieudolnie, że nie ma w tym naszej winy. Pokazaliśmy, że bez względu na histerię w Polsce, dobrze ich traktujemy i nie doprowadziliśmy do eskalacji konfliktu. Dlatego uważam, że stan naszych stosunków poprawił się.*

► *Trochę pogorszyło, ponieważ nasi zabronili prowadzić śledztwo... Możemy im pokazać, co zechcemy (wnioski). Możemy też szukać.*

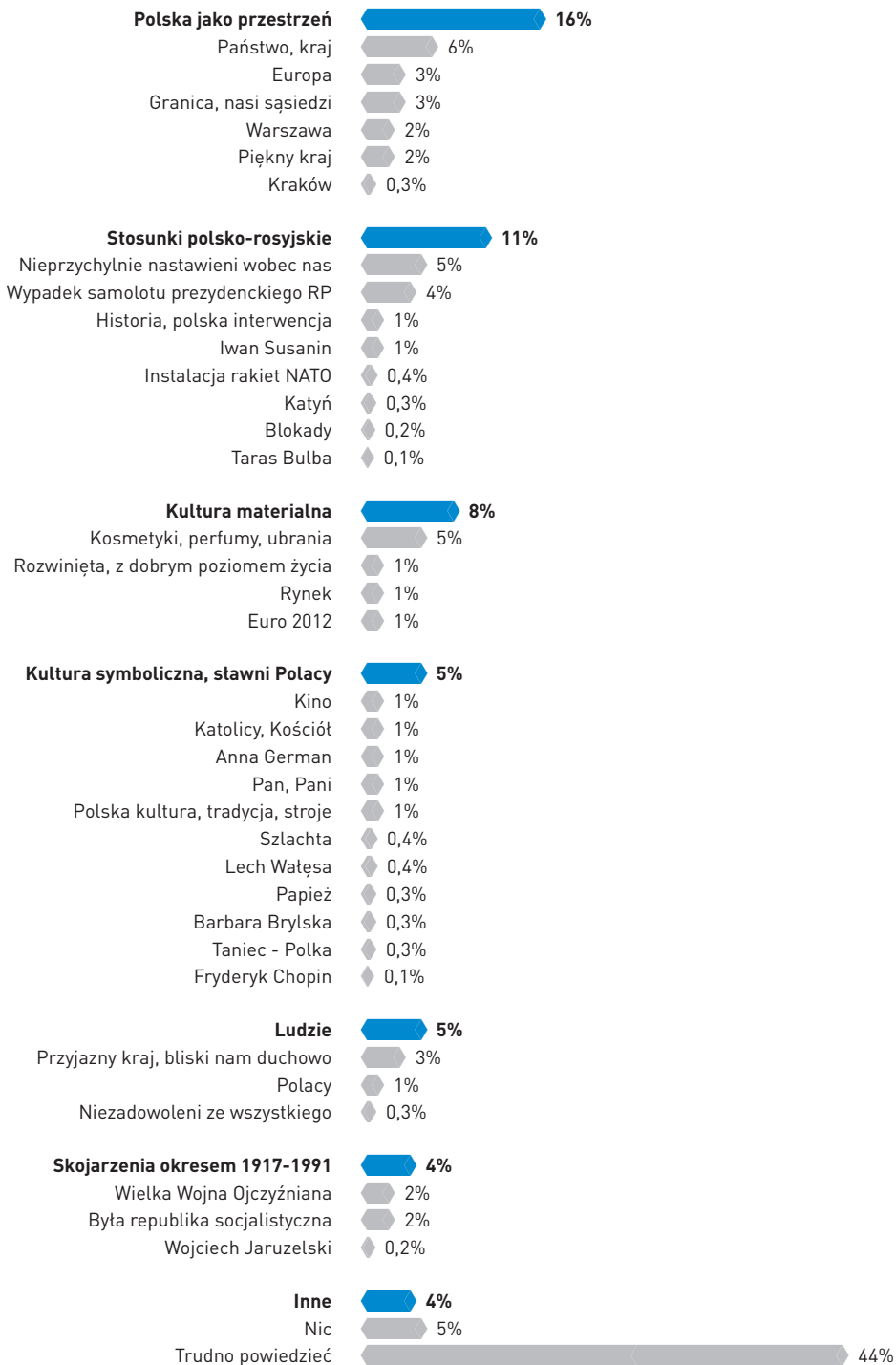
► *Sama śmierć prezydenta w samolocie nas jakoś zbliżyła. Naród rosyjski współczuł i Polacy to poczuli, że nie jesteśmy takimi bestiami, za jakich nas brali.*

Wykresy

Wykres 1a. Skojarzenia Polaków z Rosją

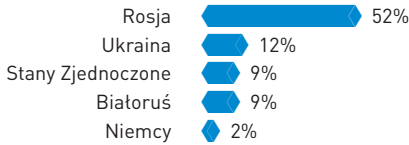

Wykres 1b. Skojarzenia Rosjan z Polską

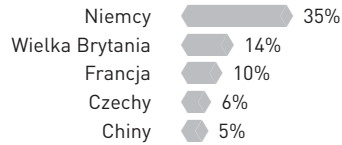

Wykres 2. Opinie Polaków na temat krajów: *W tym kraju jest wiele różnych patologii (przestępczość, alkoholizm, korupcja)*

Najbardziej pasuje do...

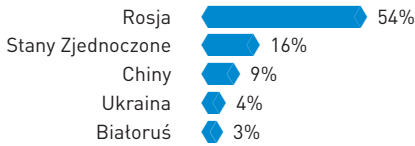

Najmniej pasuje do...

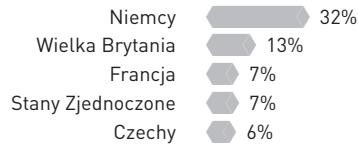

Wykres 3. Opinie Polaków na temat krajów: *Jest to kraj kontrastów – bieda zwykłych ludzi sąsiaduje tam z przepychem najbogatszych*

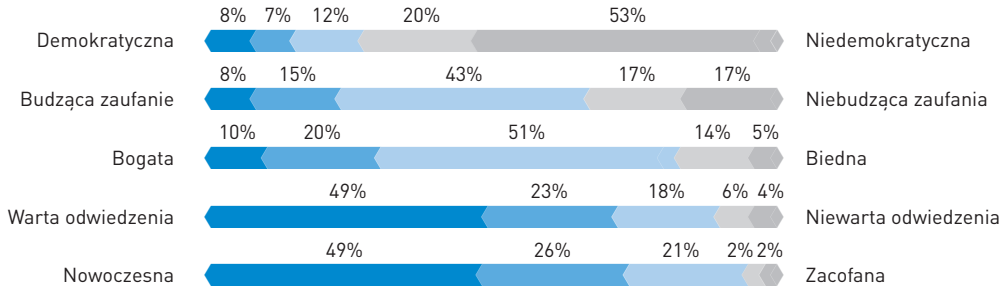
Najbardziej pasuje do...

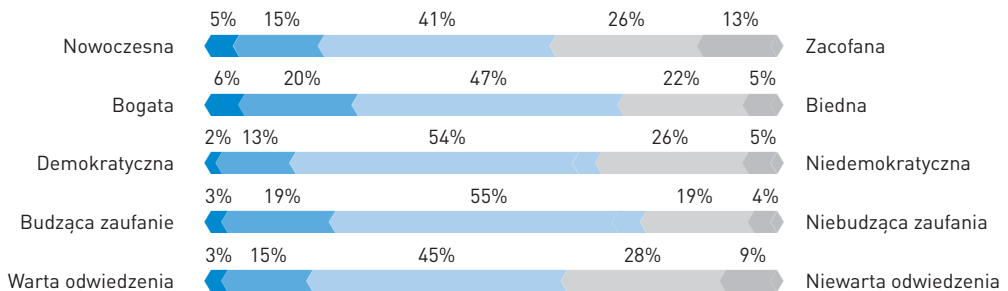
Najmniej pasuje do...

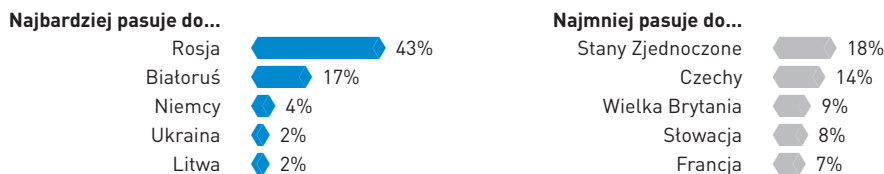
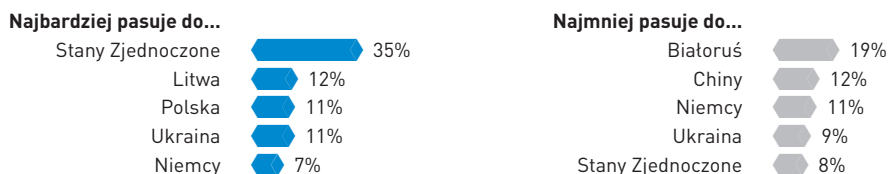
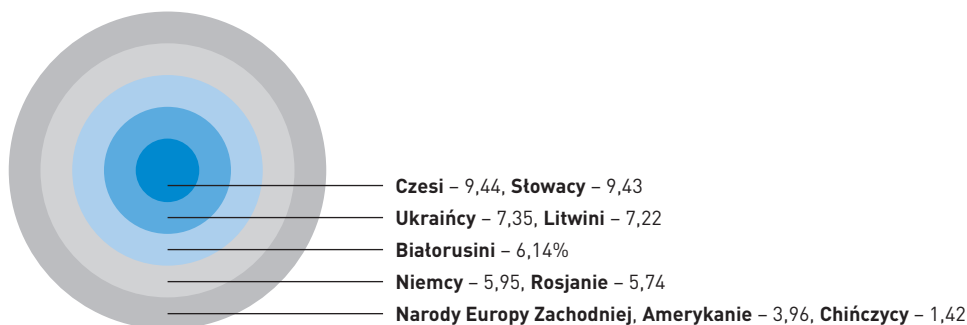

Wykres 4a. Wizerunek Rosji w oczach Polaków

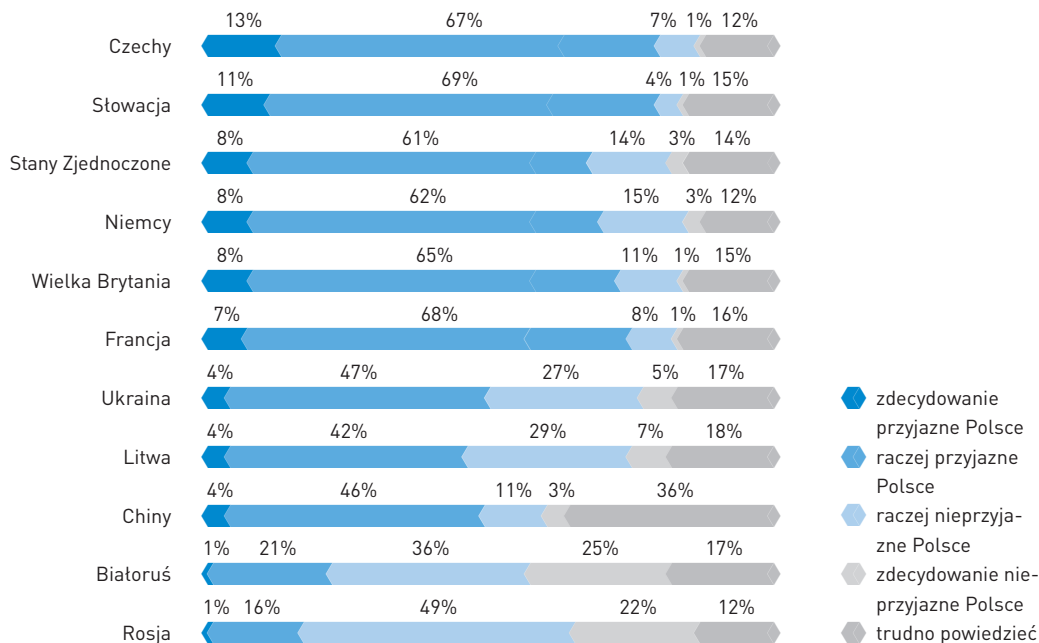

Wykres 4b. Wizerunek Polski w oczach Rosjan

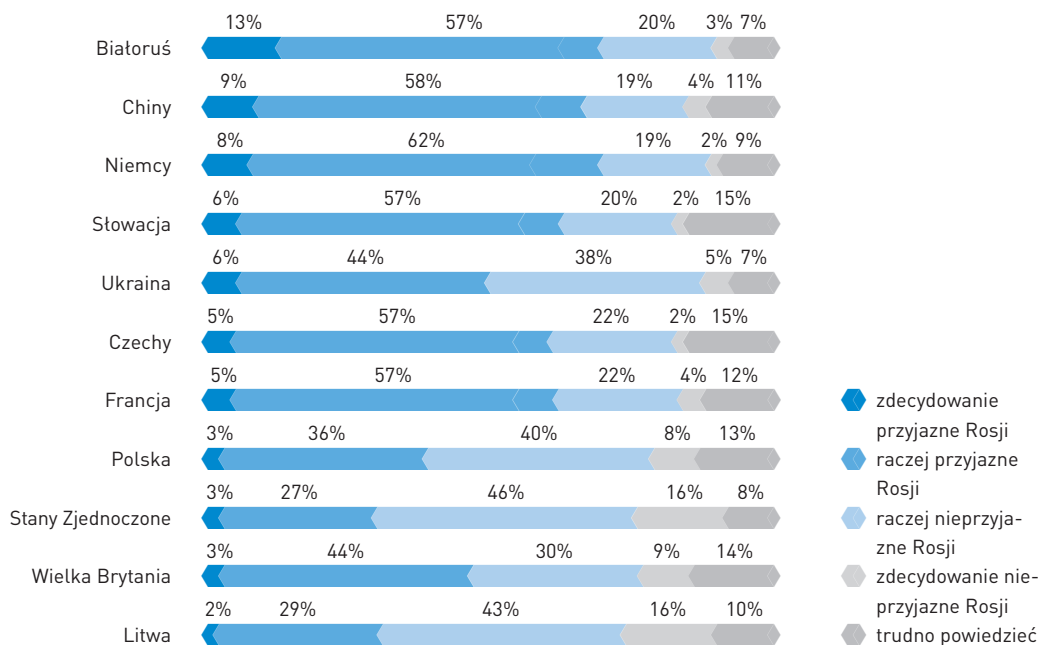

Wykres 5a. Opinie na temat krajów: Kraj ten ma wobec Polski nieprzyjazne zamiary**Wykres 5b. Opinie na temat krajów: Kraj ten ma wobec Rosji nieprzyjazne zamiary****Wykres 6a. Ranking narodów pod względem bliskości kulturowej / obyczajowej w stosunku do Polaków****Wykres 6b. Ranking narodów pod względem bliskości kulturowej / obyczajowej w stosunku do Rosjan**

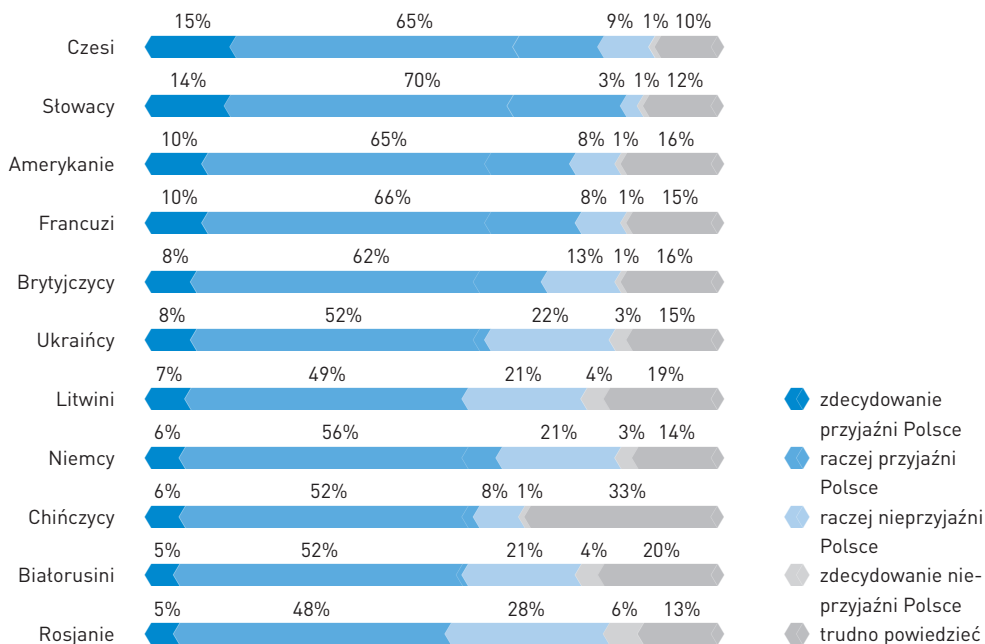
Wykres 7a. Państwa pod względem stosunku do Polski

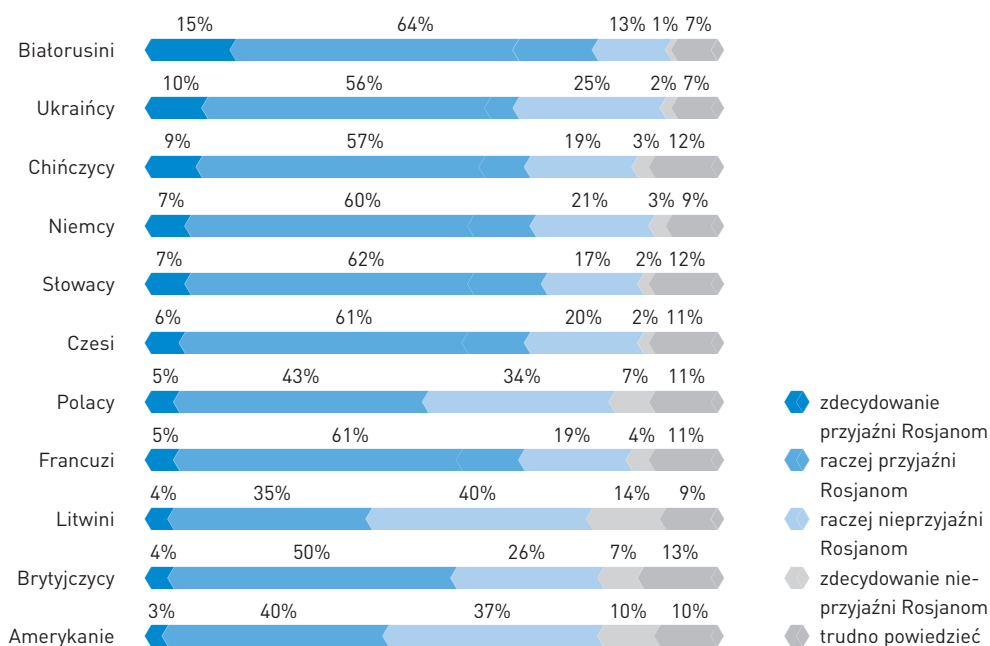
Wykres 7b. Państwa pod względem stosunku do Rosji

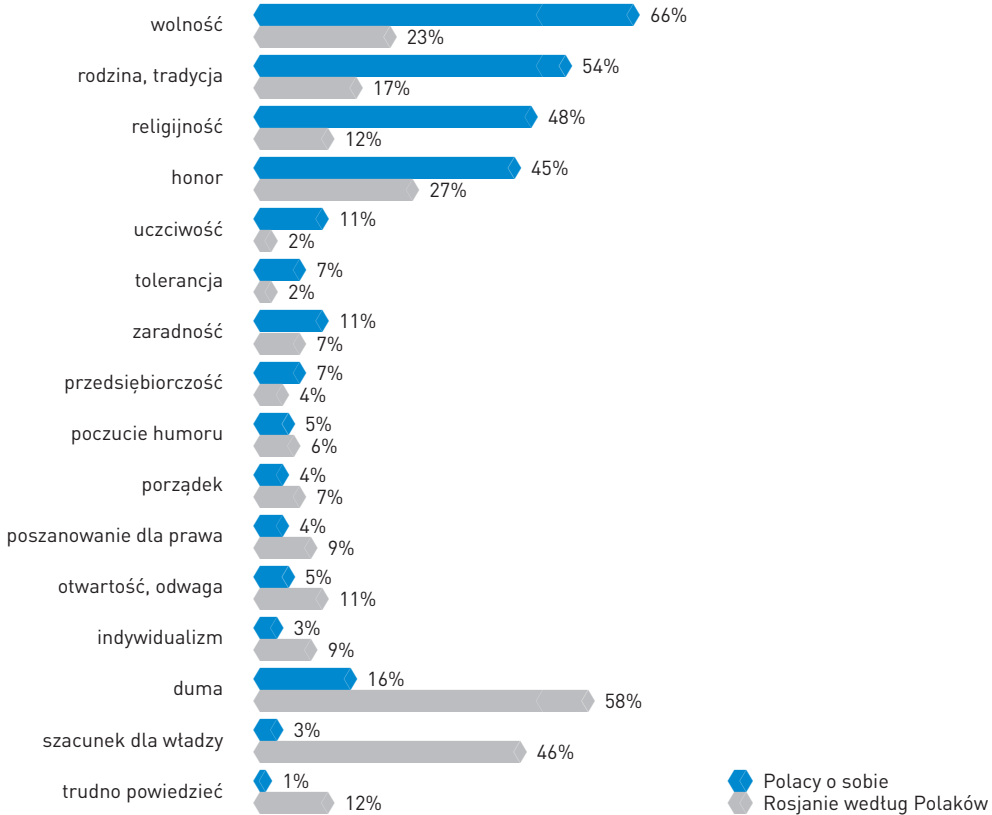
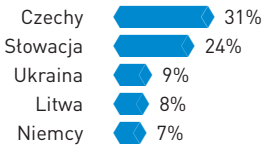
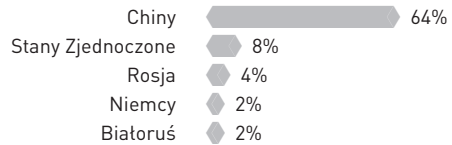
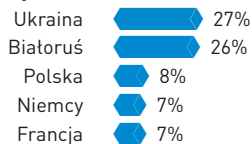

Wykres 8a. Narody pod względem stosunku do Polaków

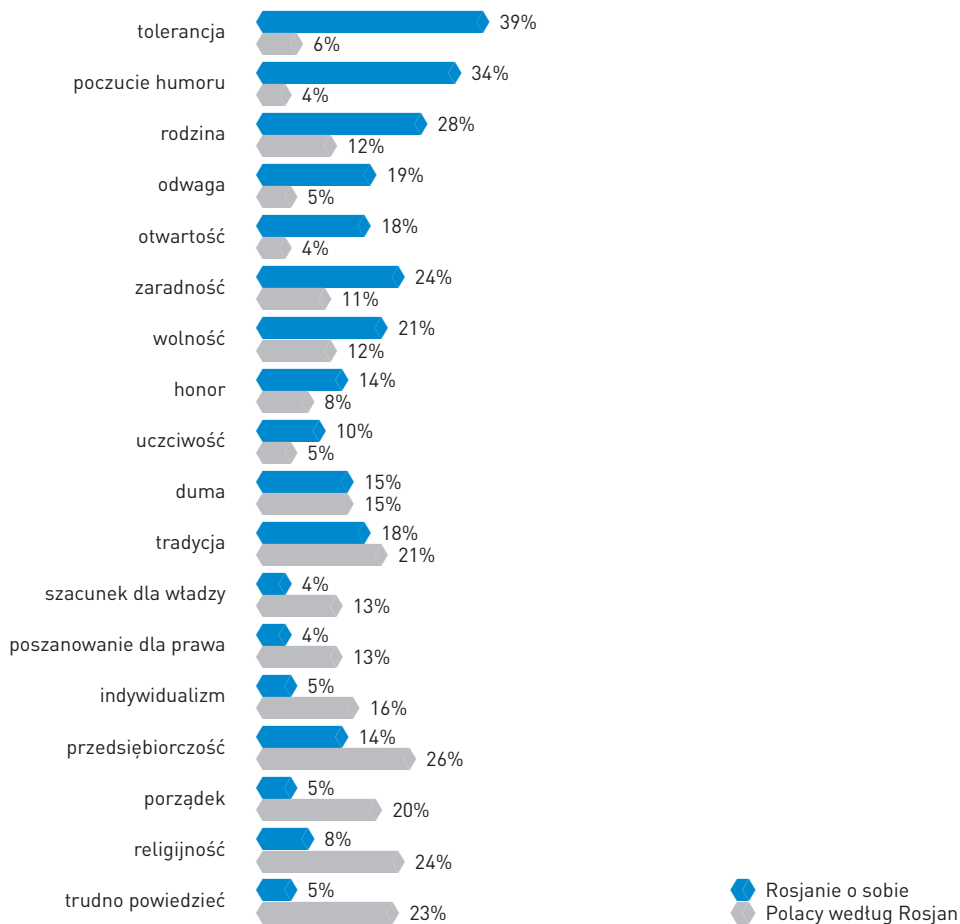

Wykres 8b. Narody pod względem stosunku do Rosjan

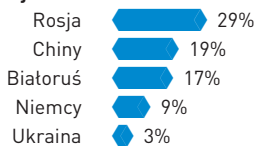

Wykres 9a. Wartości ważne dla Polaków i – ich zdaniem – dla Rosjan**Wykres 10a. Opinie Polaków na temat krajów: Kraj ten należy do tego samego kręgu kulturowego, co Polska****Najbardziej pasuje do...****Najmniej pasuje do...****Wykres 10b. Opinie Rosjan na temat krajów: Kraj ten należy do tego samego kręgu kulturowego, co Rosja****Najbardziej pasuje do...****Najmniej pasuje do...**

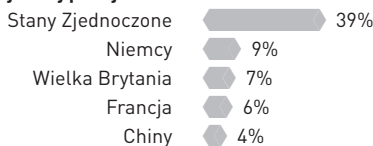
Wykres 9b. Wartości ważne dla Rosjan i – ich zdaniem – dla Polaków

Wykres 11. Opinie Polaków na temat krajów: *Mieszkańcy tego kraju wolą rządy silnej ręki od wolności i demokracji*

Najbardziej pasuje do...

Najmniej pasuje do...

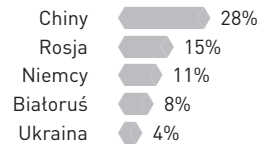

Wykres 12a. Opinie Polaków na temat krajów: Z mieszkańcami tego kraju można szczerze i bezpośrednio porozmawiać

Najbardziej pasuje do...

Najmniej pasuje do...

Wykres 12b. Opinie Rosjan na temat krajów: Z mieszkańcami tego kraju można szczerze i bezpośrednio porozmawiać

Najbardziej pasuje do...

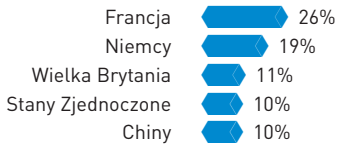

Najmniej pasuje do...

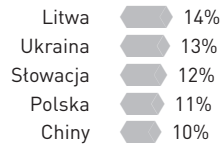

Wykres 13. Opinie Rosjan na temat krajów: Ma wiele osiągnięć w dziedzinie kultury

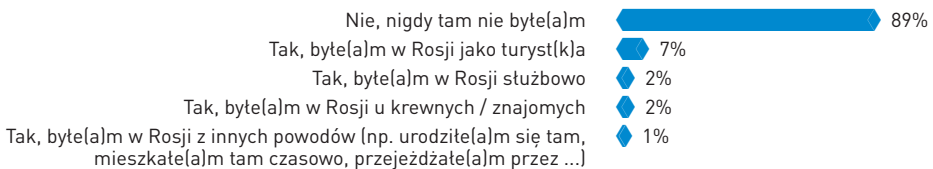
Najbardziej pasuje do...

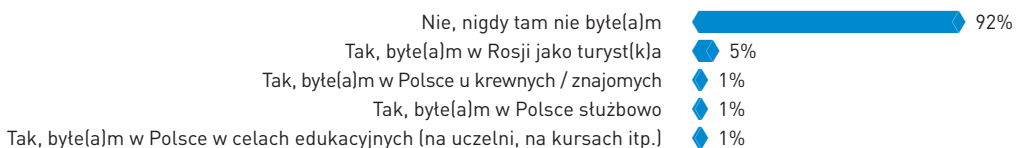
Najmniej pasuje do...

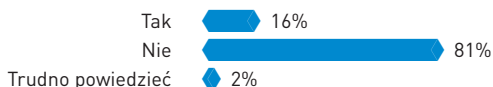
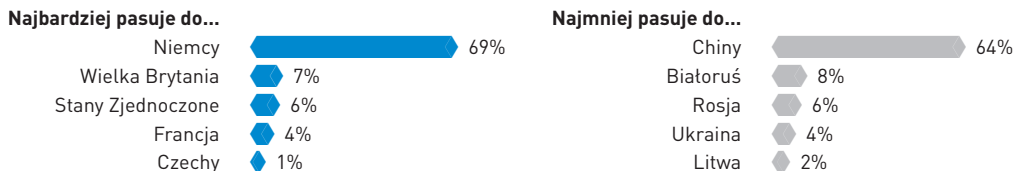
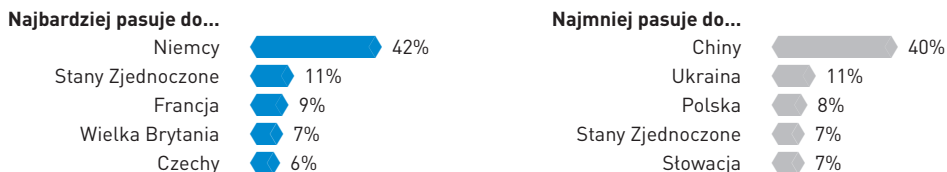
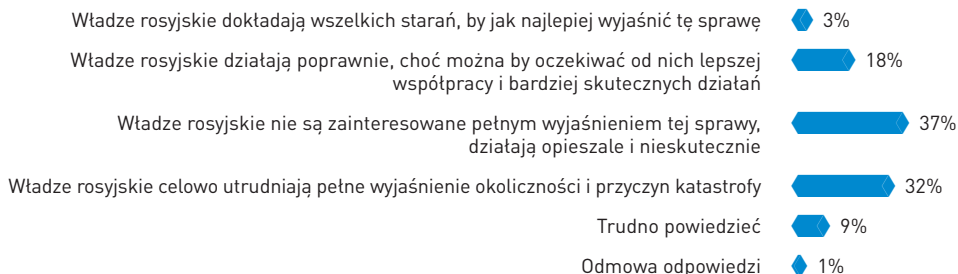
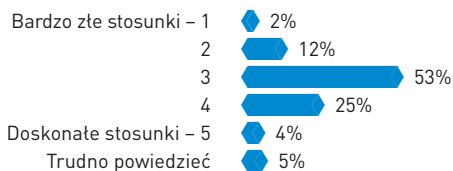

Wykres 14a. Wizyty Polaków w Rosji

Wykres 14b. Wizyty Rosjan w Polsce

Wykres 15. Kontakt z rosyjskimi markami w ciągu ostatnich 12 miesięcy**Wykres 16a. Opinie Polaków na temat krajów: Produkty z tego kraju są na ogół dobrej jakości****Wykres 16b. Opinie Rosjan na temat krajów: Produkty z tego kraju są na ogół dobrej jakości****Wykres 17. Rola władz rosyjskich w śledztwie smoleńskim w opinii Polaków****Wykres 18. Ocena przez Rosjan relacji z Polską w skali od 1 do 5**

Polski komentarz do wyników polskich i rosyjskich badań

Łukasz Mazurkiewicz

Wyniki badań ukazują zasadnicze różnice we wzajemnym postrzeganiu Polaków i Rosjan. Na szczególną uwagę zasługują następujące elementy:

Polska i Polacy zajmują w świadomości Rosjan relatywnie mniej eksponowane miejsce niż Rosja i Rosjanie w świadomości Polaków. Wizerunek Polski i Polaków wśród Rosjan można określić jako płytki i słabo zarysowany. Świadczy o tym bardzo wysoki odsetek badanych Rosjan, którzy udzielili odpowiedzi „trudno powiedzieć” lub „nic” na pytanie otwarte o skojarzenia z Polską (49%). Pozostali respondenci udzielali mało wyrazistych, ogólnikowych odpowiedzi.

Wśród rozproszonych, mało licznych, pozbawionych głębszych treści i wartościowań spostrzeżeń nie ma silnych grup asocjacji, które stanowiłyby dominantę w sposobie postrzegania Polski przez Rosjan. Przeważa mieszanka neutralnych skojarzeń geograficznych (Polska jako kraj europejski, sąsiad Rosji) i odnoszących się do współczesnych lub historycznych stosunków polsko-rosyjskich. W tej grupie pojawiają się m.in. przekonanie o nieprzychylniej postawie Polski wobec Rosji (5% respondentów) oraz katastrofa prezydenckiego samolotu w Smoleńsku. Wśród pozostałych bardzo rzadko wymienianych skojarzeń zaznaczyła się kwestia zajęcia przez Polaków Moskwy w 1610 r. (1%). Pozostałe grupy skojarzeń były wymieniane przez mniej niż 10% badanych Rosjan i odnosiły się do kultury materialnej (8%) i symbolicznej (5%), a także do mieszkańców Polski (5%). Co charakterystyczne, skojarzenia dotyczące kultury w zdecydowanej większości odnosiły się do przeszłości. Ogólnie rzecz biorąc, Rosjanie nie uważają Polski za kraj zna-

ny z osiągnięć w dziedzinie kultury. **Wykres 13.** ► s. 32

Tymczasem Polacy pytani o skojarzenia z Rosją w znacznie większej liczbie i w sposób bardziej precyzyjny potrafili przywołać swoje asocjacje (tylko 8,1% miało z tym trudność). **Wykres 1a.** ► s. 24 Także w przypadku odpowiedzi na inne pytania Rosjanie na ogół częściej od Polaków wybierali opcję „trudno powiedzieć”. Jest to ważne ustalenie porównawcze, istotne dla zrozumienia innych różnic i postaw ujawnionych w badaniu. W szczególności wychodzi na jaw skala zasadniczych dysproporcji, jeśli chodzi o wagę, jaką oba narody przywiązują do wzajemnych stosunków. Dla tożsamości Polaków obecne i historyczne stosunki z Rosją są wyraźnie istotniejszym zagadnieniem niż stosunki z Polską i Polakami dla Rosjan.

Opinie Polaków na temat wizerunku Rosji są dość wyraziste, skłaniają się ku jednemu lub drugiemu krańcowi opisowej skali. **Wykres 4a.** ► s. 26 W przypadku opinii Rosjan o Polsce dominują wskazania na środek skali. **Wykres 4b.** ► s. 26 Właściwie w żadnym z pięciu aspektów oceny Polska nie wyróżnia się w sposób zdecydowany, pozytywnie ani negatywnie. Jest to kolejne potwierdzenie mało zróżnicowanego, słabo zarysowanego wizerunku Polski wśród Rosjan. Powodem jest po części słabsza „ekspozycja” Polski w rosyjskiej świadomości, po części relatywnie ograniczona wiedza o współczesnej Polsce i Polakach.

W przypadku stosunku Polaków do Rosji i Rosjan występuje wyraźne rozróżnienie na stosunek do państwa i narodu. Rosjanie są znacz-

nie lepiej postrzegani niż Rosja. **Wykres 7a. i 8a.** **► s. 28 i 29** W opinii Polaków Rosjanie są wprawdzie kulturowo i mentalnie dość im odlegli, mają jednak cechy budzące szacunek i sympatię – są postrzegani jako otwarci, serdeczni, gościnni, można z nimi szczerze porozmawiać. W przypadku Rosjan kwestia rozróżnienia pomiędzy stosunkami z Polską na poziomie państwowym i na poziomie narodów właściwie nie istnieje. **Wykres 7b. i 8b.** **► s. 28 i 29** O takiej dwoistości można w pewnym stopniu mówić w przypadku nastawienia Rosjan do USA i Ukrainy: stosunek obu tych państw do Rosji jest według respondentów gorszy niż stosunek ich mieszkańców do Rosjan.

Dość spójne wydają się wyniki obu pomiarów, jeśli chodzi o ranking narodów pod względem bliskości kulturowej i obyczajowej. O ile Polacy sytuują samych siebie w grupie Słowian zachodnich (obok Czechów i Słowaków), o tyle Rosjanie dostrzegają bliskość narodów Stowiańszczyzny wschodniej (Ukraińców i Białorusinów). Wyraźnie widać zatem, co jest dla obu narodów naturalnym otoczeniem kulturowym. **Wykres 6a. i 6b.** **► s. 27** Dość silnie jest także odczuwana przez Rosjan kulturowa bliskość w stosunku do Słowaków i Czechów. Spośród wymienionych w kwestionariuszu narodów stowiańskich, Polacy wydają się Rosjanom stosunkowo najmniej bliscy, choć nadal wyraźnie bliżsi niż reprezentanci narodów Europy Zachodniej.

Ogólnie rzecz biorąc, można powiedzieć, że zarówno Polacy, jak i Rosjanie postrzegają siebie nawzajem jako „najdalszych spośród bliskich”. Mimo pewnych zasadniczych podobieństw wynikających ze wspólnych fundamentów kultury (język) i wieloletniego sąsiedztwa, Polacy i Rosjanie mają dość duże poczucie odrębności i inaczej rysują mapy wspólnoty kulturowej. **Wykres 10a. i 10b.** **► s. 30**

Miarą kulturowego i mentalnego dystansu Polaków wobec Rosjan są różnice w strukturze wartości konstytuujących obie wspólnoty. Polacy zupełnie inaczej identyfikują kluczowe wartości istotne dla nich samych i – w ich mniemaniu

– dla drugiego badanego narodu. To samo można powiedzieć o Rosjanach. Polacy przypisują sobie takie wartości, jak wolność, poszanowanie rodziny, tradycji, religijność i honor. Rosjanom – dumę i szacunek dla władzy. **Wykres 9a.** **► s. 30** Rosjanie uważają się natomiast za tolerancyjnych, mających poczucie humoru, rodzinnych, zaradnych i ceniących wolność. Różnice pomiędzy przedstawicielami obu narodów, zdaniem Rosjan, odzwierciedla stosunek do takich wartości jak rodzina, odwaga i otwartość. Zwłaszcza te dwie ostatnie wartości nie są według respondentów rosyjskich charakterystyczne dla Polaków. Ponadto, Polacy w oczach Rosjan są przedsiębiorczy, religijni, tradycyjni, ceniący porządek. Co charakterystyczne, w przypadku tych najsilniej przypisywanych Polakom cech, różnice pomiędzy autocharakterystyką Rosjan i opisem Polaków są największe. **Wykres 9b.** **► s. 31** Można zatem powiedzieć, że wizerunek własny jest w obu przypadkach „łżejszy”, bardziej podniosły i górnolotny, niż wizerunek sąsiada, któremu przypisuje się cnoty bardziej praktyczne i mniej wznioste. Badanie ujawniło – zwłaszcza w jego rosyjskiej części – przeciwstawne postrzeganie wartości konstytuujących wspólnotę każdego z narodów. W przypadku odpowiedzi udzielanych przez rosyjskich respondentów można wręcz powiedzieć, że „Polacy są tacy, jacy my nie jesteśmy”.

Warto jeszcze zauważyć, że w rosyjskiej części badania, w porównaniu z polską, znacznie większa część respondentów deklaruje trudności we wskazaniu wartości ważnych ich zdaniem dla reprezentantów drugiego narodu (23%, podczas gdy w przypadku sondażu polskiego – 12%). Prawie każdy Polak ma silniejsze lub słabsze, bardziej lub mniej stereotypowe wyobrażenie o Rosjaninie. Prawie co czwarty Rosjanin nie ma takich skojarzeń związanych z wizerunkiem Polaka.

Jeśli charakter i struktura wartości człowieka najłatwiej ujawniają się w szczerej, otwartej rozmowie, to przed Polakami i Rosjanami jeszcze długa droga do lepszego poznania się. Trzeba bowiem powiedzieć, że przedstawiciele obu na-

rodów nie uważają siebie nawzajem za idealnych partnerów do takiej rozmowy. Polacy wymieniają wręcz Rosjan wśród narodów, do których najmniej pasuje określenie, iż można z nimi szczerze i bezpośrednio porozmawiać. **Wykres 12a.** ► s. 32

Zupełnie odmiennie prezentuje się mapa sojuszy państw i narodów widziana z perspektywy Polaków i Rosjan. Jest to różnica tak zasadnicza, że wyjaśnia wiele innych postaw i zachowań ujawnionych w badaniu. Interesującym przypadkiem jest tu stosunek Polaków i Rosjan do Niemiec i Niemców: kraj ten postrzegany jest w równym stopniu przez Polaków, jak i Rosjan jako państwo dość przyjazne. Niemcy jednak jako naród wypadają gorzej niż jako państwo. Jest to zarazem kraj Europy Zachodniej postrzegany przez Rosjan jako najbardziej w tej grupie przyjazny – pozostałe państwa, takie jak Wielka Brytania, Francja, Polska i Litwa lokują się w grupie krajów mniej przyjaznych czy wręcz wrogich. Polska znajduje się wśród krajów, które mogą mieć wobec Rosji nieprzyjazne zamiary. Odsetek wskazań nie jest duży, lokuje jednak Polskę na trzecim miejscu wśród wszystkich porównywanych państw. **Wykres 5b.** ► s. 27

We wzajemnych opiniach Polaków i Rosjan o swoich krajach warto jeszcze zwrócić uwagę na jeden aspekt. Otóż w obu badaniach negatywne opinie o wzajemnych stosunkach przeważają nad opiniami pozytywnymi. Zarówno wśród Polaków, jak i Rosjan można zauważyć przekonanie o ogólnie nieprzychylnym nastawieniu sąsiada. Aż 70% Polaków uważa, że Rosja jest krajem Polsce nieprzyjaznym (skumulowany odsetek odpowiedzi „zdecydowanie nieprzyjazna” i „raczej nieprzyjazna”). Wśród Rosjan analogiczny odsetek jest wyraźnie niższy, ale także znaczny (47%). **Wykres 7a. i 7b.** ► s. 28

Wspólny dla mieszkańców obu krajów jest bardzo ograniczony kontakt z sąsiadem. Odsetek Rosjan, którzy kiedykolwiek odwiedzili Polskę jest niemal tak samo niski jak Polaków (odpowiednio 8% i 11%). Polska była celem wycieczki turystycznej w przypadku 5% ankietowanych.

Tylko około 11% Rosjan deklaruje, że zna lub znało jakiegoś Polaka. Można więc powiedzieć, że wzajemne bezpośrednie kontakty pomiędzy przedstawicielami obu narodów są mało intensywne.

Mała skala kontaktów bezpośrednich Polaków i Rosjan oraz niewielka styczność z aktualnymi wytworami kultury i gospodarki obu krajów sprzyjają sile negatywnych stereotypów. Warto zauważyć, że wiele skojarzeń z Polską wśród Rosjan pochodzi jeszcze z okresu ZSRR, kiedy to polska kultura (Anna German, Barbara Brylska, Stanisław Lem) oraz polskie produkty konsumenckie (kosmetyki Pollena czy produkty Hortexu) były w ZSRR znane i cieszyły się popularnością. Wydaje się, że obecnie istnieje w tej dziedzinie poważna luka.

Podsumowując, w świetle wyników polskiej i rosyjskiej części badania, można wskazać na dwa rodzaje barier w budowie lepszych stosunków między Polakami a Rosjanami:

1. Bariery o charakterze systemowym, częściowo geostrategicznym (raczej trwałe, choć ich znaczenie można zmniejszać lub zwiększać):
 - Odmiennie skale wzajemnego postrzegania, inna „ekspozycja” w świadomości społecznej,
 - Inne mapy sojuszy i sympatii międzynarodowych, inaczej określana wspólnota kulturowa,
 - Wizerunkowy regres Rosji w kontekście postępowania po katastrofie smoleńskiej.
2. Bariery wynikające z deficytu wiedzy i kontaktu (podlegające zmianom i podatne na oddziaływanie komunikacyjne):
 - Ograniczona skala kontaktów bezpośrednich, słabe siatki społeczne,
 - Luka w kontaktach kulturowych o masowym oddziaływanii,
 - Brak komunikatów promujących Polskę i Rosję jako kierunki turystyczne.

Rosyjski komentarz do wyników rosyjskich i polskich badań

Walerij Fiodorow

Analizując stosunek współczesnych Rosjan do Polaków i Polski, należy wziąć pod uwagę najróżniejsze elementy świadomości społecznej. Składają się nań: stanowisko wobec świata zewnętrznego, reminiscencje historyczne – na szczęście, historia dwustronnych relacji obfituje w wydarzenia, które weszły do podręczników szkolnych – osobiste doświadczenia kontaktów, podróży służbowych i turystycznych, oraz współpracy z Polakami, wiedza o kulturze drugiego kraju płynąca z utworów literackich, filmów, pieśni, bajek, wreszcie – ogólne rozeznanie w tym, co dzieje się na świecie i u najbliższych sąsiadów.

U podstaw wzajemnych stosunków leżą fundamentalne różnice między naszymi krajami, bez analizy których niemożliwa jest adekwatna interpretacja danych socjologicznych na interesujący nas temat. Pominąwszy religię i język, zajmijmy się następującymi parametrami: względna wielkość każdego z krajów, jego wybór cywilizacyjny, członkostwo w jednym ze światowych bloków militarno-politycznych, sposób, w jaki opinia publiczna ocenia kierunki rozwoju kraju w ostatnim półwieczu. Biorąc pod uwagę wyliczone parametry, Rosja i Polska stanowią prawdziwe antypody.

Jeśli Polska jest dużym krajem według standardów europejskich, to Rosja jest krajem-kontynentem. To wysoko stawia przed Rosjanami poprzeczkę we wszystkich dziedzinach i niekiedy sprawia, że wyniośle traktują partnerów i sąsiadów, którzy nie posiadają takiego obszaru, ludności oraz – co ważniejsze – nie są w takim stopniu samowystarczalni na geopolitycznej mapie świata. Kiedy zatem Rosja ustawi

ostrość po swojemu, Polska często jest po prostu niewidoczna, a nawet jeśli jest widoczna, to nie sama z siebie i nie jako podmiot, ale jako element – przy czym nie najważniejszy i najciekawszy – zachodnioeuropejskiej i atlantyckiej wspólnoty.

Cywilizacyjny wybór Europy Zachodniej (oraz szerzej, wspólnoty atlantyckiej), Polska uczyniła tysiąc lat temu i niejednokrotnie go potwierdziła, również niedawno. Wybór ten zdecydowanie przeciwstawia się pryncypalnemu stanowisku Rosji, która sama stanowi jeden ze światowych ośrodków siły i jeśli już przystępuje do jakiegoś sojuszu, to tylko do takiego, w jakim będzie grała pierwsze skrzypce.

Jeżeli chodzi o podstawowe wartości, kulturowane przez literaturę, szkołę i stanowiące fundament ducha narodowego, sprzeczności są niemniej krzyczące. Dla Polski najważniejsze są: wolność, indywidualizm, prawo wyboru, niepodległość narodowa. Natomiast dla Rosji – jedność, wspólny los, podporządkowanie własnych interesów interesom ogółu, kolektywizm, imperializm.

Jako członek Unii Europejskiej i NATO Polska z własnej woli ogranicza swoją suwerenność w zamian za korzyści z członkostwa w jednym z najbardziej wpływowych sojuszy świata. Rosja na odwrót, nie oddaje ani żdźbła ze swej suwerenności i dość drażliwie przyjmuje nawet aluzje co do ewentualności takiego samoograniczenia. Wszystkie kraje należące do innych sojuszy, za wyjątkiem ich hegemonów, znaczna część Rosjan uważa za nieistotne państwa satelickie bądź za potencjalnych przeciw-

ników. Dlatego stosunek do nich jest albo wyniosły, albo wrogi.

Wydarzenia, jakie były udziałem naszych krajów na przestrzeni ostatniego półwiecza, społeczeństwa oceniają całkowicie odmiennie. W Polsce należy cieszyć się z obalenia komunistycznego prosowieckiego reżimu i świętować zjednoczenie z Europą, wychwalać zalety gospodarki rynkowej oraz demokratycznego ustroju. W Rosji panuje nostalgia za epoką Breżniewa, kiedy ZSRR był jednym z dwóch światowych mocarstw, wydarzenia 1991 roku najczęściej oceniane są zatem jako katastrofa i historyczna klęska naszego kraju w starciu z USA, późniejsze reformy zaś – za dopust boży i drogę donikąd.

Dojście do głosu nowego, poradzieckiego pokolenia z lekka obniżyło poziom nostalgii i rezydentów, ale mowa właśnie o niuansach, gdy tymczasem główne oceny pozostają niezmiennie: po obaleniu komunizmu Rosją poszła w złym kierunku, potrzebne są radykalne i szybkie zmiany w kierunku państwa socjalnego na modłę sowiecką, które znowu odgrywałoby w świecie ważną rolę. Idea powrotu do europejskiej rodziny narodów na prawach jednej z wielu równoprawnych nacji odeszła w przeszłość razem z pierestrojką i dziś ma wręcz marginalny charakter.

Polska żywi historycznie uzasadnione i zrozumiałe obawy przed Rosją, która nie tylko znacznie przewyższa ją pod względem obszaru i potencjału wojskowego, ale również wielokrotnie władała znaczną częścią polskich ziem lub w inny sposób ograniczała polską suwerenność.

Jak widzimy, badanie stosunków polsko-rosyjskich przez pryzmat opinii publicznej dwóch krajów startuje z nie najlepszych pozycji. Co można przeciwstawić tym tendencjom do niezgody, rozbieżności, wzajemnych lęków, dawnych i nowych urazów i obaw?

Po pierwsze, nasze tysiącletnie sąsiedztwo i wzajemną znajomość oraz bliskość narodów,

języków, kultur i zwyczajów. Po drugie, traumatyczne, ostre, często krwawe doświadczenia wzajemnych relacji, których jednak nie da się wykreślić z historii oraz bez których po prostu niemożliwe jest kształtowanie tożsamości narodowej – dla Polaków w nieco większej mierze, dla Rosjan – w mniejszej, lecz wciąż znaczącej (pamiętajmy o niedawnej próbie ustanowienia święta narodowego w Rosji 4 listopada, czyli w rocznicę przeprowadzenia Polaków z Kremla w 1612 roku). Po trzecie, osobiste doświadczenia znajomości i kontaktów, nie tylko między przedstawicielami starszego, stopniowo odchodzącego, pokolenia, ale także nowego, które dopiero zaczyna wchodzić w aktywne życie.

Tak nakreślone tło pozwala ukazać dane zebrane przez polskich i rosyjskich socjologów pod koniec 2012 roku w kontekście historyczno-politycznym oraz emocjonalno-psychologicznym, znaleźć właściwe klucze do ich zrozumienia, a w przyszłości sformułować określone zalecenia, tak aby przyspieszyć gojenie ran, tak licznych w stosunkach dwóch naszych narodów, oraz umocnić ich pozytywne podstawy, których obecnie jest wprawdzie niewiele, ale istnieją, wobec tego można je zwielokrotnić i doskonalić.

Tak więc współcześni Rosjanie kojarzą Polskę zwykle z państwem nieżyczliwie usposobionym względem ich państwa. Jej intencje ocenia się raczej negatywnie. Gorzej według Rosjan odnosi się do nich tylko Litwa (była republika radziecka, jedna z najbardziej aktywnych podczas rozpadu ZSRR) i były przeciwnik w „zimnej wojnie”, a teraz po prostu główny geopolityczny rywal – USA. Dzisiejsze stosunki między Rosją i Polską respondenci ocenili na trójkę (w pięciostopniowej skali). Przy czym, im wyższe wykształcenie ma respondent, tym niższą ocenę stawia wzajemnym relacjom państw.

Na stosunkach rosyjsko-polskich, zdaniem Rosjan, ciążyą ponure karty wzajemnej historii. Ponadto, w opinii Rosjan, sąsiedztwo z silniejszą i ambitną Rosją nie tylko budzi obawy

Polaków, strach przed utratą niepodległości, ale też wywołuje zazdrość o rosyjskie bogactwa naturalne, zasoby, terytorium. Z tego powodu Polska albo zbyt mało się stara o poprawę wzajemnych stosunków, albo wcale jej na tym nie zależy.

Polacy jako społeczeństwo, jak sądzą Rosjanie, odnoszą się do Rosji nieco cieplej niż Polska jako państwo. Jednak w rankingu narodów, z którymi Rosjanie mają ciepłe relacje, Polacy zajmują jedno z ostatnich miejsc. Przy tym kluczową rolę w kształtowaniu stosunków rosyjsko-polskich odgrywają politycy, przywódcy państw i partie rządzące, które w tym celu aktywnie wykorzystują media. Rolę organizacji pozarządowych, kulturalnych, religijnych, naukowych uważa się za minimalną.

Ogólnie rzecz biorąc, Polska postrzegana jest jako kraj raczej nowoczesny, demokratyczny, dość ciekawy i wart odwiedzenia. Niejednoznacznie ocenia się sytuację gospodarczą w Polsce i jej wiarygodność jako państwa. Kraj ten kojarzy się z miejscowymi wyrobami, zwłaszcza z kosmetykami, perfumami i odzieżą.

Skojarzenia z Polską wynikające z osobistych doświadczeń miał co dziesiąty rosyjski ankietowany (co, uwzględniając liczebność i rozmiar Rosji, stanowi całkiem dobry wynik). Nieco mniej było osób, których wyobrażenia o Polsce ukształtowały się podczas odwiedzin tego kraju – chociaż Polska wraz z Turcją i Chinami wciąż utrzymuje miejsce w pierwszej trójce krajów najliczniej odwiedzanych przez Rosjan.

Notatki

Polskie Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia oraz rosyjska Fundacja „Centrum Rosyjsko-Polskiego Dialogu i Porozumienia” uruchomiły wspólny program regularnych badań opinii publicznej w Polsce i w Rosji, które będą dostarczać rzetelnych danych o stosunku Polaków do Rosji i Rosjan oraz Rosjan do Polski i Polaków. Uzyskaną w ten sposób wiedzę będziemy się starali wykorzystywać przede wszystkim w działalności obu centrów dialogu i porozumienia i naszych próbach przeciwdziałania zaobserwowanym deficytom wiedzy Polaków o Rosji i Rosjan o Polsce, upowszechnianiu wiedzy o obu

krajach i przeciwdziałaniu występującym w obu społeczeństwach stereotypom i uprzedzeniom. Jesteśmy jednak przekonani, że wyniki naszego projektu badawczego mogą się w obu krajach spotkać z szerszym zainteresowaniem: inspirować do podejmowania dalszych badań nad wzajemnymi relacjami, przyczyniać się do kształtowania debaty publicznej o wzajemnych relacjach, do optymalizacji prowadzenia polityki zagranicznej obu państw, wreszcie mogą być wykorzystywane do opracowania strategii handlowych lub inwestycyjnych, a więc pomagać w rozwoju kontaktów gospodarczych.

Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia

ul. Jasna 14/16A, 00-041 Warszawa

tel. + 48 22 295 00 30

fax + 48 22 295 00 31

e-mail: cprdip@cprdip.pl

<http://www.cprdip.pl>